

- juni 2018
- jaargang 26 - nummer 68
- losse nummers € 5,50

Kroniek

100 Jaar geleden

Het Jeudenveentien

Klaas Brongers en Jantje Schoonbeek

De Oude Begraafplaats

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

Rusthuis Flintenhof, Molenkamp

Te koop of te huur:

wegens vertrek

DE RUIME WONING

Molenkamp 20 te Emmen,
gebouwd in 1934 en bewoond
door den eigenaar A. VEDDER.
Zeer geschikt voor het hebben
van een kantoor aan huis of
voor het houden van pensjon.
Centrale verwarming.
Waterleiding.

Pensjon '„VLINTNHOF“' Molenkamp 20 — EMMEN
Gelegen in onmiddellijke nabijheid van de Dennen,
Dienpark, Zwembad en Station. Modern ingericht.
Str. water en bad. Degelijke keuken. Billijke tarieven.

Het pand op het adres Molenkamp 21 is in 1934 in opdracht van ir. A. Vedder gebouwd. Hij heeft er kort ingewoond, want op 14 april 1937 bood hij zijn woning in een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden te koop of te huur aan. De huurder werd J. van Dijk. Hij maakte van de ruime woning het rusthuis Flintenhof. Na enkele weken/maanden bleek er onvoldoende belangstelling voor te zijn, waarna hij er een pensjon van maakte. In het Noorden in Woord en Beeld van 23 juli 1937 adverteerde hij met pensjon 'Vlntnhof', wellicht een verschrijving van de naam. Het adres in deze advertentie is Molenkamp 20. In 1949 werd het pand verkocht aan huisarts T. Veldhuijzen van Zanten. Hij ging er met zijn gezin in wonen. (Foto's: Collectie Roelof Boelens - Informatie: www.historischemmen.nl)

Redactie
Piet Naber

Rusthuis Flintenhof, Molenkamp
Redactioneel

ii
1

Artikelen

Piet Naber
Gerben Dijkstra
Redactie
Klaas van de Netten

100 Jaar geleden
Het jeudenveentien
Klaas Brongers en Jantje Schoonbeek
De Oude Begraafplaats

5
11
21
22

Bestuur

Henk Jeurink
Peter Kraan

Bestuursmededelingen en activiteiten
In Memoriam Marcel Bulte (1943-2018)

2
4

Productie & opmaak:
Uitgeverij Drenthe, Beilen - www.uitgeverijdrenthe.nl
Druk: Van Liere Media, Emmen

@UitgeverijD

Bestuur

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-685530, P.Kraan@emmen.nl.
H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl.
A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen, 0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl.
M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
Gré Tiben-Tolner, Hoofdkanaal o.z. 13, 7881 VR Emmer-Compascuum, 0591-351805, gretiben@hotmail.com.
Albert Oost, Amsterdamseveldlaan 1, 7887 VD Erica, 0591-301495, aoost@kpnplanet.nl.
Geert Schutrups, Parklaan 7, 7822 EA Emmen, 06-55122978, parklaan7@home.nl.
Binnen het nieuwe bestuur heeft nog geen taakverdeling plaatsgevonden. In de volgende *Kroniek* wordt dat rechtgezet.

Redactie

P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

Lid worden van de

Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@ziggo.nl.

Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris.

In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven.

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen.

Redactioneel

In dit nummer vindt u onder andere namens het bestuur een in memoriam voor ons redactielid Marcel Bulte, die op 16 maart, kort na het verschijnen van de vorige *Kroniek*, is overleden. Vanaf 2007 is hij lid geweest van de redactie, maar de laatste jaren kon hij niet meer zo actief zijn vanwege zijn gezondheid. Dat vond hij verschrikkelijk, want hij had nog zoveel ideeën.

Toen hij in 2002 vanuit Haarlem hier kwam wonen was Emmen voor hem een onbekend gebied. Maar eenmaal hier, verlegde hij zijn hobby als amateur historicus naar Zuidoost-Drenthe en stortte hij zich op de geschiedenis van Emmen en omgeving. Hij was dan ook bijna dagelijks in het archief van de gemeente Emmen te vinden om informatie te verzamelen. Als redactielid leverde hij veel bijdragen aan de *Kroniek*, zoals zijn serie van meer dan 20 artikelen over oude beroepen, variërende van scheper tot tolgaarder en van lantaarnopsteker tot trekhondenbegeleider, alles toegevoegd op Zuidoost-Drenthe. Perfectionist als hij was, leverde hij alles kant en klaar in en heel gedetailleerd tot op de punten en komma's op de goede plekken. Ook schreef hij artikelen over andere onderwerpen, zoals in het speciale nummer over de oorlog. En daar komen nog de geschreven boeken bij. Vanaf deze plek een postuum: Marcel, bedankt voor alles wat je voor de *Kroniek* hebt gedaan.

In deze *Kroniek* verder een uitgebreid artikel van Klaas van Netten over de oude begraafplaats in Emmen: de geschiedenis ervan, aangevuld met andere onderwerpen over het begraven van vroeger en de gebruiken daarbij.

Van Gerben Dijkstra een artikel over een stukje moerassig land op de vroegere Noordbargeres: in de volksmond het Jeudenveentien genoemd. Aan de hand van oude kaarten wordt getracht uit te vinden wat de geschiedenis ervan is. En waar komt de naam vandaan?

Vanwege plaatsgebrek slaan we deze keer het vervolg van het verhaal over de 'Kasteleins tegenover de kerk in Erica' over, maar ik wil nog wel wijzen op de mededelingen van het bestuur.

Veel leesplezier

Verenigingsnieuws

Zaterdag 17 maart 2018

Deze zaterdag stond in het teken van de geschiedenis van het geüniformeerde gezag in Zuid-oost-Drenthe. Het verhaal van Rob Banis sprak enorm tot de verbeelding. Rob heeft de gave dat hij beeldend kan vertellen. Maar ook de bijdrage van de beide wijkagenten Gerwin Prins en Mans Stulen was goed verzorgd. We weten dat de tegenwoordige politie zijn uiterste best doet om meer voor en met de bevolking te doen voor hun eigen veiligheid. Ook het showen van de oude uniformen droeg bij aan het welslagen van deze bijeenkomst in 'De Bargermark' in Angelslo.

Maandag 30 april 2018

Op deze avond vond onze jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV) in 'De Meerstede' in Emmermeer plaats. Maar liefst 40 leden hebben we deze avond begroet. Dat is fantastisch. De leden konden instemmen met de jaarstukken van het bestuur. Afscheid werd er genomen van bestuurslid Dinie Leveling-Kortstee. Dinie heeft vanaf 2009 deel van het bestuur uitgemakt. Ze werd namens de vereniging van harte bedankt voor haar werk en inbreng in die periode. De vergadering kreeg de gelegenheid om het bestuur weer voltallig te maken. Naast de zittende leden Peter Kraan, Henk Jeurink, Ton Reuvekamp en Minno Nicolai werden Gré Tiben-Tolner uit Emmer-Compascuum, Albert Oost uit Erica en Geert Schutrups uit Emmen als nieuwe bestuursleden gekozen. De lezing van Peter Kraan over het gemeentelijk archief viel prima in de smaak.

*Het bezoek
aan
Dinghweer
in Lellens
(Foto: Henk
Jeurink)*

*De beklimming
van de wierde
van Westeremden
(Foto: Henk
Jeurink)*

Zaterdagen 5 en 12 mei 2018

Tijdens de busexcursies 'Doar woont de dege degelkhaaid' naar de provincie Groningen werkte het zonnige weer volop mee. We hebben geen wanklank over de busexcursie gehoord. De reiscommissie werd alom geroemd voor haar werk. Deze keer hebben we sommige mensen moeten teleurstellen; er was gewoon onvoldoende plaats, beide keren een volle bus. Hoogtepunt was het bezoek aan 'Dinghweer', eens eigendom van Eempie Lutke Frijling uit Noordbarge. Maar ook Henk Helmantel op de wierde van Westeremden was de moeite van het bezoeken waard. In deze provincie, maar ook aan de oostkant van onze eigen provincie valt nog veel te genieten.

Zaterdag 2 juni 2018

In de volgende *Kroniek* wordt u geïnformeerd over het resultaat van onze bijeenkomst over het landbouwonderwijs in de voormalige Rijks Landbouw Winterschool aan Boslaan.

*De voormalige Rijks Landbouw Winterschool aan Boslaan
(Collectie Sis Hoek-Beugeling)*

Algemeen

Zoals we al eerder schreven komt er dit najaar in de bibliotheek een Historisch Café over de historie en toekomst van het bibliotheekwezen in de gemeente Emmen.

Uw historische vereniging is bezig met een programma voor de Open Monumentendag op 8 en 9 september 2018. Het thema dit jaar is *In Europa*. Volg de plaatselijke dag- en weekbladen voor meer informatie.

De *Kroniek* verschijnt in 2018 in de week van 6 juni, 12 september en 12 december. Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten raden wij u tevens aan de dag- en weekbladen in de gemeente Emmen goed in de gaten te houden.

In memoriam Marcel Bulte (1943-2018)

Een bevolgen liefhebber van regionale geschiedenis is ons ontvallen. Marcel Bulte overleed op vrijdag 16 maart 2018.

Hij was een gepassioneerd mens met een grote behoefte om lokale geschiedenis vast te leggen. En of dat nu in het Haarlemse moest gebeuren, dan wel in Zuidoost-Drenthe. Marcel werkte met volle overgave.

Dan ging het om een boek over de werkgelegenheidsproblemen in de twintiger jaren van de vorige eeuw, dan weer over de Eerste Wereldoorlog en Emmen als grensgemeente.

*Marcel Bulte
(1943-2018)*

Ook verscheen menig artikel in onze *Kroniek* en van ons lijfblad was hij met plezier ook redactielid. Hij vond het ook leuk om mee te denken en mee te schrijven aan lokale boeken, zoals de Ericase geschiedenis *Op Erica (1863-2013)* en het 100-jarig gedenkboek over de Coöperatieve Werktuigenvereniging Emmen en Omstreken.

Hij zei daarover dat hij op die manier zoveel leerde over deze omgeving, maar ook dat hij soms de plank missloeg, waarna men hem uitlegde hoe iets werkelijk in elkaar stak. Hij kon dan genieten en hij gebruikte dat geleerde dan weer bij zijn volgende projecten.

Van ganser harte verleende hij zijn medewerking aan het Comité Stolpersteine Emmen toen hem werd gevraagd een boek, *Hun namen worden niet vergeten*, te schrijven over het joodse leven in de gemeente Emmen en de tragische ondergang van 138 joodse medeburgers in de Tweede Wereldoorlog. Het leggen van die 'Stolpersteine' was ook voor Marcel steeds een aangrijpend en emotioneel gebeuren.

Dat project mondde uit in het verdiepend onderzoek betreffende het dagboek van Israël Jakobs. Niet alleen de 'transcriptie' van de notities was van belang, maar Marcel wilde ook graag weten hoe dat leven toen werkelijk werd geleefd. Zoals bekend heeft hij in december 2017 een 'dummy' van dat nog te verschijnen boek ontvangen uit handen van wethouder Robert Kleine. Als het boek wordt gepresenteerd, mede vormgegeven door Sis Hoek-Beugeling en Gerben Dijkstra, dan mag dat zeker worden gezien als een eerbetoon aan Marcel, aan een mens die wij ons zeker zullen blijven herinneren als begaan met mensen en hun maatschappelijke en sociale leefomgeving.

100 jaar geleden

Berichtjes uit het tweede kwartaal van 1918 in de *Emmer Courant*. De oorlog woedt nog voort en dat betekent in ons land nog steeds schaarste van o.a. levensmiddelen. Toch is in de omringende dorpen ook het elektrisch licht in opkomst en zullen er woningen in Emmen worden gebouwd.

No. 41.

Donderdag 23 Mei 1918.

Acht en twintigste Jaargang

EMMER COURANT.

Nieuws- en Advertentieblad voor den Zuid-Oosthoek van Drenthe.

UITGEVER W. TEN KATE, EMMEN. — Telef. No. 13.

4 april 1918

EMMEN. Door de urnenzoekers A. Middelveld en G. Veenegheerts werd dezer dagen een groote urn gevonden. De merkwaardigheid daarvan is, dat er blijkbaar de overblijfselen in zaten van twee lijken en wel van een volwassene en een kind.

ROSWINKEL. De boterfabriek alhier is verkocht en de coöperatie is ontbonden. Daar men nog altijd in de hoop verkeert, dat er nog eens weer een tijd zal komen, dat de fabriek weer gebruikt kan worden, heeft men getracht de fabriek toch te behouden. Met het oog op de toekomst hebben eenige boeren samen het gebouw met inventaris weer gekocht.

*De in 1918 verkochte
boterfabriek in Roswinkel
(Collectie Historische
Werkgroep Roswinkel)*

*Café wed.
Koning
in Weer-
dinge, later
Groothuis.
(Collectie
Piet Naber)*

Met de voorbereidende werkzaamheden voor den bouw van een installatie voor electrisch licht loopt het hier goed van stapel. De deelname is zo goed als algemeen. Een bestuur is gekozen: bestaande uit de h.h. J. Boesjes, voorzitter, K. Geers, secretaris, R. Welp, penningmeester, G. Kleinenberg, vice-voorzitter en H. Boelken, vice-secretaris. Deze heeren zijn gevolmacht om de geheele zaak aan een goed einde te brengen. (In mei werd ook nog een raad van toezicht gekozen bestaande uit A. Middellkamp, L. Hoyting en J. Elling. Red.).

6 april 1918

WEERDINGE. Het welbekende café Koning alhier is door onderhandschen koop overgegaan in handen van den heer T. Groothuis, thans ambtenaar ter secretarie te Emmen. Aanvaarding op 1 Mei a.s.

ERICA. Vrijdag ontving onze gemeenteveldwachter J. Homan bezoek van het bestuur van 'Erica's Belangen', dat hem namens de ingezetenen van Erica een gesloten enveloppe aanbod, als bewijs van hoogachting en erkentelijkheid voor alles, wat hij hier als politieman heeft gepresteerd. Zeer zeker zal dit bewijs van waardering van zijn arbeid een heele troost zijn voor den heer Homan, die met ingang van morgen naar Weerdinge is overgeplaatst.

24 april 1918

EMMEN. De bekende urnenzoekers Veenegerts en Middelveld waren Vrijdag wederom gelukkig. Ze vonden wederom een prachtig gaaf exemplaar met een oor en van een rand voorzien.

EMMEN. Als het getij verloopt, moet men de bakens verzetten. Dat spreekwoord hebben onze slagers ook in toepassing gebracht. Nu de grondstoffen voor hun bedrijf n.l. vee en varkens niet meer verkrijgbaar zijn en het slachten hun verboden is, moest er iets anders gezocht worden. Een der slagers bleef dichtbij honk en hij veranderde zijn bedrijf in een vischwinkel en blijft alzoo voor onze vleeschvoorziening zorgdragen. De heer A. Blaauw heeft zijn winkel n.l. veranderd in 'De nieuwe vischwinkel', waar men de keur uit het zeebanket kan bekomen. Een drietal andere slagers n.l. de heeren Martens, Huizing en Meijer hebben weer wat anders op gevonden en zijn van plan een centrale papkokerij op te richten, welke de volgende week in werking treedt. De voedzame karnemelksche gortpap zal in't vervolg voor onze huismoe-
ders aan de deur verkrijgbaar zijn. Daar gort echter uitsluitend op bons verkrijgbaar is, moet bij het kopen der pap een bon voor gort, rijst of haver-
mout worden ingeleverd. Zoo blijven onze slagers

nuttige mensen in de maatschappij en behoeven we ze nog niet in een museum op te bergen.

1 mei 1918

EMMEN. Door de aandeelhouders der Naaml. Venn. De Emmer Dennen is in een Vrijdag in 't hotel Postma gehouden vergadering met algemeene stemmen een voorstel van het bestuur aangenomen tot verkoop van de Emmer Dennen en annexe gronden, aan den Staat der Nederlanden voor de som van f. 45.000, uitgezonderd het terrein achter den spoorweg, voorlangs den Molenkamp, rechthoekig den straatweg snijgend, groot ongeveer 5 H.A. Wanneer men weet dat de Naaml. Venn. het bosch- en veldcomplex voor minder dan de helft dier som in 1909 heeft gekocht van de markgenooten van Emmen en Westenesch, en sedertdien voor f. 25.000 aan hout is verkocht, blijkt de exploitatie van deze onderneming, onder het zuinig beheer van het bestuur, zeer winstgevend voor de deelhebbers te zijn geweest.

De koop, welke nog door de Staten-Generaal moet worden bekrachtigd, wordt gesloten o.a. onder voorwaarde, dat de Emmer Dennen steeds te allen tijd, als publieke wandelplaats toegankelijk blijven, en er als tot dusver bijeenkomsten in kunnen worden gehouden, terwijl de vereen. ter bevordering van het vreemdelingenverkeer het recht ontvangt, als tot nu toe, banken te plaatsen.

De bezitting komt te staan onder toezicht van het Staatsboschbeheer, hetwelk nog dit jaar een boschwachterswoning denkt te doen bouwen, terwijl reeds spoedig met beplanting zal worden begonnen.

4 mei 1918

EMMEN. Door den Commissaris der Koningin in dit gewest is tot chef-veldwachter in deze gemeente benoemd, met ingang van 6 mei a.s., de heer P. van der Schuur, thans rijksveldwachter (brigadier-titulaire) te Oude-Pekela, vroeger te Barger-Oosterveen. Naar wij vernemen heeft de benoemde bedankt.

EMMEN. A. K. van het 1e Depot, die gedurende een ongeoorloofde afwezigheid te Zwolle een rijwiel verduisterde, wordt ook verdacht zich onlangs hier ter plaatse aan een zelfde feit te hebben schul-

dig gemaakt. Laatstebedoeld rijwiel is te Delfzijl in beslag genomen, het was aldaar voor f. 70 verkocht. Naar wij vernemen heeft A. K. indertijd het rijwiel van den heer H. Beugeling voor den winkel van den heer Kremer weggenomen, welke fiets te Delfzijl teruggevonden werd.

-1 Mei, de dag van verhuizing, leverde ditmaal in de veenkoloniën een geheel ander aanzien dan voorheen. Was het eertijds daar een groote bedrijvigheid van heen en weer trekkende huisboedels, zoodat soms het vaarwater vol met schuiten was, waarin have en goed waren geborgen, thans merkte men een enkeling op. Wel ziet men allerwege, ondanks - of liever door den druk der tijden, arbeiderswoningen verrijzen. En toch blijven nog velen zonder een dak boven hun hoofd.

EMMEN. Gisteravond werd in 't hotel Wielens een vergadering gehouden van belanghebbenden bij de oprichting van een elektrische centrale voor Noordbarge, Zuidbarge, Westenesch en Angelsloo en Den Oever. De vergadering, uitgeschreven door het bestuur van de coöp. Stoomzuivelfabriek te Noordbarge, werd geleid door den voorzitter van het bestuur, den heer J. van Loo. Na opening der vergadering gaf de voorzitter het woord aan den adviseur, den heer W. Klaver alhier, die de plannen in kaart gebracht had en een begroting en exploitatierekening had opgemaakt. Deze deelde mede, dat bij den rondgang door de verschillende dorpen gebleken is, dat de deelname vrij algemeen zal zijn. In Noordbarge waren opgegeven 133, in Zuidbarge 70, Westenesch 46 en Angelsloo en Den Oever 24 percelen, met totaal 1.051 lichtpunten. Boven-

dien is gerekend op 96 straatlantaarns. De plannen zijn gemaakt naar twee soorten aansluitingen n.l. abonné's en meteraansluitingen. Voor abonné's is voorlopig als prijs aangenomen, met 1 lichtpunt f. 15 en met 2 lichtpunten f. 22,50. Voor meteraansluitingen moet als minimum f. 24,60 betaald worden, terwijl de K.W. prijs gerekend is ad 35 cent. De abonné's zal de leiding in huis gebracht worden, terwijl de metergebruikers de huisaansluiting zelf moeten betalen. De kosten van het net zijn berekend als volgt: voor Noordbarge op f. 28.900, voor Zuidbarge het hoogspanningsgedeelte op f. 18.429 en het laagspanningsgedeelte op f. 12.271. De aanleg in de zuivelfabriek te Noordbarge, die de stroom zal leveren, wordt totaal begroot op f. 9150, terwijl de totaalaanlegkosten worden begroot op f. 126.387.

Na eenige discussie werd met overgrote meerderheid van stemmen besloten tot oprichting eener elektrische centrale over te gaan. Tot leden van het voorlopig bestuur, dat de plannen verder zal uitwerken, werden gekozen de h.h. : E. Horring en L. Strating te Westenesch, T. Koopman en G. Lamberts te Noordbarge, J. Nijmeijers en J. Huizing Jac.zn. te Zuidbarge en H. Jalving te Angelsloo. Getracht zal worden tegen het najaar gereed te komen.

8 mei 1918

ZUIDBARGE. Vrijdagavond had te Zuidbarge een ernstige mishandeling plaats. Om $\pm$ 9 uur kwamen de schippers J. Timmer en B. Stam, liggende met hun vaartuigen te Oranjedorp, in het café Meppelink te Zuidbarge, waar ze schipper H. Meijer, die met zijn schip in de spoorhaven te Zuidbarge lag, aantroffen. De drie schippers vertoefden in het café tot $\pm$ half elf. Bij het aanstalten maken tot vertrek, weigerde Meijer de door hem gemaakte vertering te voldoen en deze ging weg zonder te betalen. De gebr. Meppelink spraken hierop de beide andere schippers voor de betaling aan, waardoor ruzie ontstond. 't Gevolg ervan was, dat de gebr. M. plotseeling, de een met een scherpen sabel gewapend, en de andere met een stok met looden knop de café-bezoekers aanvielen. T. kreeg daarbij een slag met den sabel op het hoofd, welke de hersenpan spleet, zoodat de hersenen bloot kwamen te liggen, een andere houw verwondde ernstig den schouder en

een derde slag de hand. S. werd zeer ernstig aan het hoofd gewond.

Na de mishandeling werden beide verwonden buiten de deur gezet. S. kwam, telkens neerstortende, maar een gering eindje verder, waar hij bewusteloos bleef liggen. T. wist loopende en kruipende zijn schip nog te bereiken, waar hij nog zooveel kracht had om zijn vrouw het gebeurde te beduiden, zoodat S. ook gehaald kon worden en naar zijn schip gebracht. Dr. Sneijders de Vogel, wiens hulp werd ingeroepen, legde de eerste verbanden, waarop terstond de Burgemeester en majoor Bantema werden gewaarschuwd. Zaterdagmorgen vroeg werd door den Burgemeester, als hulp-officier van Justitie, in tegenwoordigheid van majoor Bantema, ter plaatse een onderzoek ingesteld. Gebr. M. werden na verhoor, in hechtenis genomen en naar Emmen vervoerd, waar ze na herhaald verhoor bekenden de mishandeling te hebben gepleegd. Maandagmorgen werden zij naar Assen vervoerd om ter beschikking te worden gesteld van den officier van Justitie. De toestand van schipper T. blijft zorgwekkend, terwijl ook de verwonding van schipper Stam ernstig is. Beiden zijn gehuwd en vader van goote gezinnen. Te begrijpen is het dat het geval te Zuidbarge en omgeving algemeen ontsteltenis heeft verwekt, waar de gebr. Meppelink, als gezeten burgers, gunstig bekend staan.

11 mei 1918

EMMER-ERFSCHIEDENVEEN. De felle droogte en hevige wind hebben deze week weer een groot gevaar voor veenbrand opgeleverd en deze dan ook ten gevolge gehad. Woensdag verbrandden in het Emmer-Erfscheidenveen $\pm$ 6 stobbe bagger van den vervener M. Jonkers te Musselkanaal, oorzaak koffievuurtjes. De burgemeester spoedde zich derwaarts en nam onmiddellijk maatregelen dat het vuur werd geblust. Zeker door diens krachtig optreden en mede ook, dat de wind oost was, zijn erger onheilen voorkomen. Ware de wind zuid geweest, dan was het onheil zeker weer niet te overzien geweest. Onmiddellijk heeft de Burgemeester met het oog op den heevige wind het hebben van koffievuurtjes na 9 uur voormiddags verboden. Op last van Z. E. A. werden tevens 2 baggermachines stop gezet, waarvan de locomobielen niet voorzien waren van een vonkenvanger.

Restant van de molen aan de Wilhelminastraat tweede helft vorige eeuw. De gedeeltelijke afbraak was in 1918. (Collectie Sis Hoek-Beugeling)

18 mei 1918

EMMEN. Nog enkele dagen en een van de sieraden van de Wilhelminalaan is verdwenen of liever gezegd zoo ontsierd dat het allesbehalve nog een sieraad is. De windkorenmolen, oorspronkelijk 'Beins meulen' wordt toch grootendeels afgebroken. Alleen het stenen gedeelte blijft staan om voorlopig als pakhuis dienst te doen en later waarschijnlijk in een petroleum-, gas- of een electromotor-korenmolen herschapen te worden. Een plomp en laag stuk steen blijft staan, terwijl de mooie kap met de sierlijk zwaaiende wieken, welke voor een landschap zo aantrekkelijk zijn, er van gesloopt zijn en straks misschien in een of andere streek van Holland aan een watermolen dienst zullen doen.

23 mei 1918

EMMEN. Door middel van het woningbureau H. Meijer en Co. alhier, is het huis, aan de Wilhelminalaan, thans bewoond door den heer W. S. Noordhof en in eigendom behorende aan mevr. de wed. Meijer, verkocht aan de geref. Gemeente alhier. Het plan is aldaar een geref. kerk en pastorie te bouwen.

1 juni 1918

EMMEN. Naar wij vernemen is het onderstuk van den molen aan de Wilhelminalaan, zooals het er nu nog staat, onderhands aangekocht door de firma Thedinga en Co., die in het benedengedeelte een auto-garage wil inrichten en in het bovenstuk eenige arbeiderswoningen. Met het oog op het groote woninggebrek verdient het plan der firma zeker toejuicing.

BARGER-COMPASCUUM. Zondagmiddag werd hier onder leiding van de Zeer Eerw. heer pastoor een bijeenkomst gehouden om te komen tot de oprichting van een R.K. werkliedenvereniging. De heer van Os, voorzitter der werkl. ver. te Erica sprak zijn mede-arbeiders alhier toe en betoogde het nut en de noodzakelijkheid van een R.K. werkl. ver. De toehoorders begrepen, dat zij noch in een neutrale noch in een socialistische vereeniging thuis hooren, want reeds staande de vergadering traden 90 leden toe, die als bestuur kozen de heeren J. Wilken. Herm. de Groot, J. Hendr. Wehkamp, B. Hölscher, Bern. Hemel en W. Schulte.

5 juni 1918

EMMEN. Met het doel om goede woningen in deze gemeente te stichten werd alhier opgericht een coöp. bouwvereniging, genaamd C.B.V. Emmen. Tot leden van het voorlopig bestuur werden gekozen de h.h. W. H. Wolthers, I. I. Frank en P. Nauta. Thans kunnen wij meedeelen, dat de stichting voor volkshuisvesting, genaamd de 'Emmer Woningbouw' te Emmen, definitief is opgericht. De stichting schijnt thans bouwgrond in optie te hebben en kan men nu ook waarschijnlijk binnen niet al te langen tijd van deze zijde definitieve plannen voor woningbouw te Emmen tegemoet zien.

12 juni 1918

WEERDINGE. Daar de voetbalclub 'Sparta' wegens de mobilisatie haar leden zag verminderen, werden de oefeningen gestaakt. Thans zijn deze met een flink ledental weer hervat. Een bestuur moet nog gekozen worden.

*Woningbouw in de Kapelstraat. Links het voormalige armenhuis, later de Angelinostichting.
(Collectie Roelof Boelens)*

15 juni 1918

NIEUW-DORDRECHT. Herhaaldelijk werden in ons dorp in den laatsten tijd diefstallen gepleegd. Thans is het gelukt op een paar vermoedelijke daders de hand te leggen. Terwijl de gebr. B. op het land waren te werken, wisten twee schippersmeisjes, liggende met een woonschip te Klazienaveen, de staldeur in te sluipen en een ei en eenig geld te ontvreemden. Gelukkig had een buurman hen het huis zien binnengaan. De politie werd gewaarschuwd en voor ze weer op het schip waren, werden ze aangehouden. Het waren de 13-jarige dochter van schipper H. en de 17-jarige dochter van schipper W. De portemonnaie, bij gebr. B. gestolen, en in een sloot verstopt, werd weer opgezocht en beiden bekenden, aan dezen diefstal schuldig te zijn. Na een lang verhoor kon men ook eenigszins op het spoor komen van vroegere diefstallen, waaraan een oudere dochter van W. niet vreemd schijnt te zijn. Een lieve familie! 't Is te hopen, dat ze hier niet lang meer verblijf houden. Want de verkeerden krijgen vaak de schuld: de schippers, die hier geregeld melk halen, werden er voor aangekeken. En, tot hun eer gezegd, zijn dat over het algemeen nette mensen. Een woord van lof aan den ijverigen rijksveldwachter te Klazienaveen, den heer J. Woltjer, is hier zeker op zijn plaats.

26 juni 1918

EMMEN. De stichting volkshuisvesting 'Em-

mer Woningbouw' heeft het voornemen pl.m. een 30-tal woningen te bouwen, waarvan zoo mogelijk en noodig een gedeelte tegen 1 November a.s. zal gereed komen. Men heeft daarvoor de beschikking gekregen over eenig terrein bij het werkhuis, in eigendom toebehoorende aan de Erven Gossen. Het restant der woningen hoopt het bestuur tegen 1 Mei 1919 gereed te hebben. Noodzakelijk is het daarvoor, dat gegadigden zich nu zoodra mogelijk opgeven voor een woning. Blijkens de advertentie in deze krant moet men zich aanmelden bij den heer J. van Peer. De bedoeling is woningen te bouwen in 3 typen, waarvan de huurprijs varieert van f. 3 tot f. 5 per week; woningen voor landarbeiders en eerste en tweede klasse arbeiderswoningen, met verschil van grootte van bouw- en tuingrond.

EMMEN. Emmen heeft z'n toestel voor draadlooze telegrafie thans ook. De heer A. Boer aan de Wilhelminalaan heeft in zijn militairen diensttijd zelf zoo'n toestel in elkaar geknutseld en thans thuis opgesteld. Van een paal boven op het huis tot een paal boven op de gedeeltelijk afgebroken molen zijn de draden gespannen en reeds verschillende Duitsche, Fransche en Hollandsche berichten werden door den heer Boer opgevangen.

Met dank aan de Werkgroep Historisch Roswinkel, Sis Hoek-Beugeling en Roelof Boelens

Het Jeudenveentien

In het *Nieuw Israëlitisch Weekblad* van 18 januari 1984 stond een artikel over de gebroeders Jakobs uit Noordbarge die in de tweede helft van de 19de eeuw tussen Noordbarge en Westenesch een stuk grond zouden hebben gebruikt, dat het Jeudenveentien werd genoemd.

De journalist begon het artikel met: 'Midden in het uitgestrekte Drentse ruilverkavelingsgebied, even buiten het dorp Emmen, ligt een klein stukje moerassig land. Het ligt erbij als een variant op het kinderliedje van Clara Pinkhof: *'Vier muurtjes en een dak van riet... meer is het niet, meer is het niet.'* In het Drentse geval: *'Enkele bomen en wat riet... meer is het niet, meer is het niet.'* Het is alles wat er is overgebleven van het Jeudenveentien. Herinnering aan het Jeudenveentien is er nauwelijks, wetenschappelijke helemaal niet. Een Emmeenaar weet nog dat het er gevaarlijk was. Hij weet het uit zijn jeugd, zegt hij ons. Hij heeft er wel eens een stok ingestoken, die bijna twee meter diep in de grond verdween. Ik heb het risico van verdwijnen niet gelopen. Ik heb om het Jeudenveentien een wandeling gemaakt en me afgevraagd hoe boeren ooit dit stukje land hebben kunnen bewerken; joodse boeren.'

Van Henk Jeurink, opgegroeid in Noordbarge, hoorde ik, dat hij niet bij het Jeudenveentien met zijn vrienden mocht spelen. Het was er te diep en te gevaarlijk.

R. Hilbrands uit Westenesch kon zich nog herinneren dat hij ruim veertig jaar geleden op een prachtige zwarte ijsvloer schaatste. In zijn herinnering was het er wel drie à vier meter diep. Je schaatste er pas, wanneer je ook op het Oranjekanaal mocht schaatsen.

Jeudenveentien

Jeudenveentien is geen officiële naam, maar is

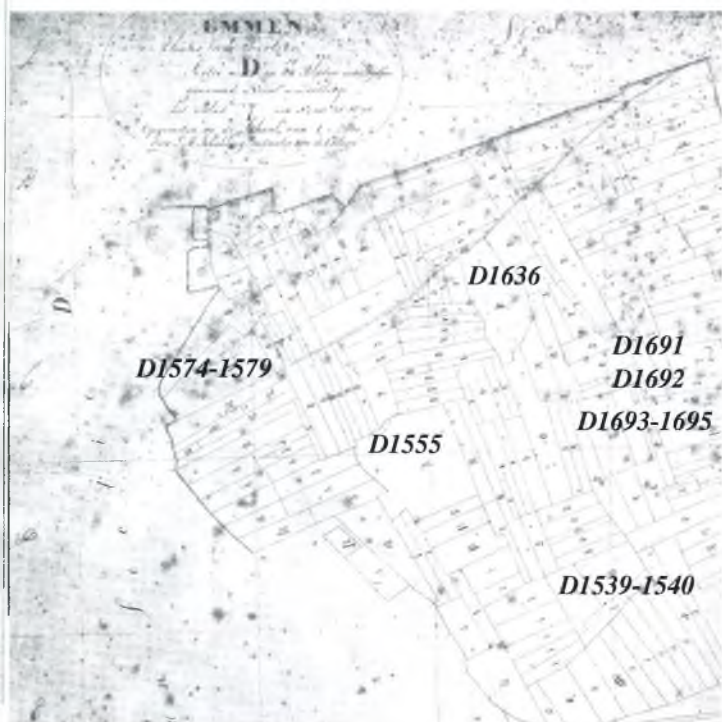

Het Jeudenveentien (J) op de voormalige Noordbargers ligt anno 2018 langs de Schapenveenweg; links kaartfragment; rechts: satellietfoto.

ontstaan in de volksmond. De eerste gedachte is dat het Jeudenveentien in eigendom en/of in gebruik was van joodse (keuter)boeren/handelaren. Omstreeks 1780 had Jonas Jakobs zich met zijn gezin vanuit Hoozevee in Noordbarge gevestigd. Zij waren in Zuidoost-Drenthe een van de eerste joodse bewoners. Was hij of een van zijn zonen of kleinzonen eigenaar van het Jeudenveentien geweest? Om een antwoord te vinden wordt aan de hand van kadastrale gegevens en belastinggegevens nagegaan, hoe het gebied tussen 1645 en 1880 er uitzag en wie de eigenaars van de grond waren.

1832

In 1832 had het perceel Jeudenveentien het kada-

Links de kadastrale kaart van 1832; rechts de kadastrale kaart van 1880. De kadastrale perceelnummers worden in de tekst verklaard. Indien een perceel in 1880 een ander kadastraal nummer had, staat het kadastraal nummer uit 1832 tussen haakjes vermeld.

strale nummer D1636. Het lag aan de zandweg die vanaf de kerk van Emmen in westelijke richting over de Noordbargeres liep. Deze zandweg hield op bij de percelen D1574-1579. Daarachter, waar in het midden van de 19de eeuw het Oranjekanaal werd gegraven, lagen wei- en hooilanden. Het perceel D1636 bestond uit heide. Er werd geen water en geen veen vermeld, maar de ondergrond zal uit veen hebben bestaan. De grootte van het perceel was 0.98.70 ha. Het was in eigendom van de Wed. Willem Zegers, landbouwer uit Emmen (legger 455).

De nabijgelegen percelen D1691 en D1692 waren in 1832 in eigendom van wed. Willem Hamming Frieling (legger 105). Perceel D1691 was in gebruik als bouwland; perceel D1692 was heide. In 1880 waren deze percelen in eigendom van de schoondochter van Jonas Jakobs (zie blz. 23). Iets ten westen van perceel D1636, vlakbij, lag in 1832 een groter perceel heide, sectienummer D1555, dat in eigendom was van de 'Boer van Noordbarge' (legger 291), de eigenaren van de gemeenschappelijke gronden, en 1,87 ha groot was. Iets westelijker, waar de zandweg vanaf de kerk

van Emmen ophield, lagen in 1832 de kadastrale heidepercelen D1574 t/m D1579, gezamenlijk ongeveer 1,9 ha groot.

1880

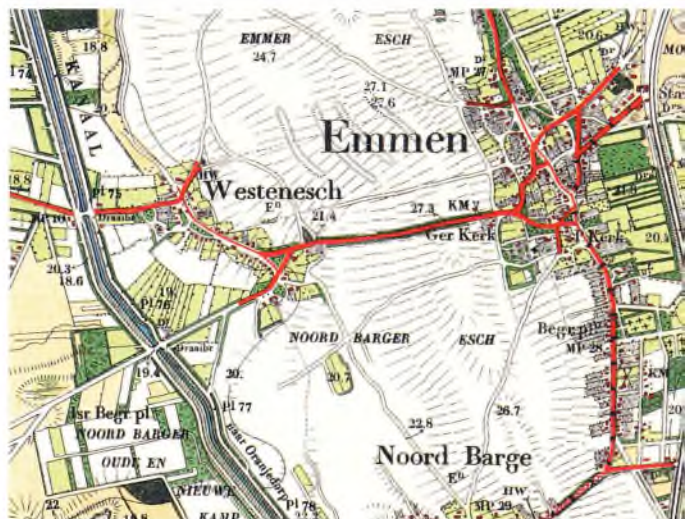
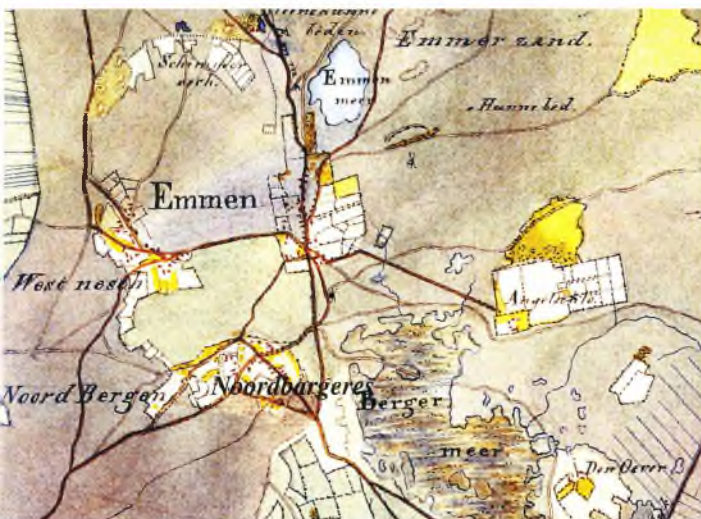
Uit de kadastrale kaart van 1880 blijkt dat sectie D1636 tussen 1832 en 1880 in twee percelen is opgesplitst.

Het oostelijk deel, sectie D2287, groot 0.46.40 ha, is van wed. Roelofje J. Cremers Zegers uit Noordbarge (legger 750).

Het westelijk deel, sectie D2288, groot 0.52.30 ha, is van Jan Zegers Hadders uit Westenesch (legger 1425).

Op de kaart is ook een lijn getrokken die de percelen in twee stukken verdeelt. De gedeelten (2/5 van de oppervlakte) die aan de weg liggen zijn in cultuur gebracht en worden als bouwland gebruikt. Bij het overig deel, 3/5, wordt 'veen' als gebruik vermeld. Bij dit gedeelte is met potlood op de kaart 'Veentje' geschreven.

De nabijgelegen percelen D1691 en D1692 zijn in 1880 in eigendom van wed. Beeltje Jakobs-van den Berg uit Noordbarge (legger 531). Perceel D1691

Links: Fragment van kaart 57 uit De atlas van Huguenin, militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, Groningen/Veendam 2005. Op dit kaartfragment is de Noordbarger, gelegen tussen Westenesch en Noordbarge, goed te zien. De zandweg die vanaf de kerk in westelijke richting liep, staat niet afgebeeld. Het pad dat over de es van Noordbarge naar de kerk liep, is wel ingetekend.

Rechts: De Noordbarger met hoogtecijfers op de chromotopografische kaart van 1905. Het Jeudenveentien is als een bosje op deze kaart ingetekend. Hierbij staat het hoogtecijfer 20,7 boven NAP.

is in gebruik als hooiland; perceel D1692 als hooien- en bouwland. De perceelnummers zijn niet gewijzigd, omdat de omvang hetzelfde is gebleven. Het heideperceel D1555 is tussen 1832 en 1880 in cultuur gebracht en wordt in 1880 als bouwland gebruikt. Het perceel is in vier stukken verdeeld, vanaf het oosten:

- D2328 in eigendom van Klaas Ensink, Noordbarge (legger 2249), 0.24.10 ha.
- D2329 in eigendom van Hendrik Sikken, Noordbarge (legger 4434), 0.33.60 ha.

- D2330 in eigendom van Jan Hoving, Noordbarge (legger 4279), 0.28.10 ha.
- D2331 in eigendom van Jobkien wed. J. Knegtering Meijering c.s. uit Zuidbarge (legger 3746), 1.01.20 ha. Dit perceel heeft aan de westkant nog de oorspronkelijk vorm van het heidegebied.

1645

Op de afbeelding op de volgende bladzijde zijn de grondschattingskaarten 18-2-08-1A-Emmer esch zuidzijde Steeg en 18-2-05-1B-Emmer esch zuid-

Het Jeudenveentien in 2018.
(Foto: Ina Meilink)

De (mogelijke) heidepercelen met de kadastrale perceelnummers van 1832. Ingetekend met een rode lijn de kaarten 18-2-08-1A-Emmer esch zuidzijde Steeg (boven) en 18-2-05-1B-Emmer esch zuidzijde Steeg. De veenties met de latere kadastrale nummers D1555 en D1636 zijn niet op deze kaarten getekend, omdat er geen grondbelasting voor werd betaald.

De heidepercelen (h) en de 'swerdt ackers' (s) van de grondschattingskaarten van 1645 ingetekend op de kadastrale kaart van 1832.

zijde Steeg uit 1645¹ ingetekend. De 'veenties' (D1555, D1636 en D1574-1579) zijn op deze kaart niet ingetekend, omdat zij geen grondschatting (belasting) opleverden, maar de vorm is aan de hand van de grenzen aan bouwakkers goed te herkennen. Vermeldenswaard hierbij is dat de vorm van de akkerpercelen tussen 1645 en 1832 nauwelijks is gewijzigd. Het is dezelfde blokstructuur en ook de ligging, oost-west of noord-zuid, is hetzelfde gebleven.

Bij de bestudering van de kaartgegevens van 1645 is gelet op de vermelding van heide in 1832 en op de veldnaam 'swerdt acker'.

Heide

In 1645 staat bij het akkerperceel, dat in 1832 het kadastrale nummer D1555 had, vermeld dat het als heide in gebruik was en dat het in eigendom was van de 'boeremijent', dat wil zeggen de 'gemeen' grond van de boeren van Noordbarge. 'Gemeen' heeft hier de betekenis van gemeenschappelijk bezit. Ook de zuidelijke grens van het kadastrale perceel D1636 (1832) is goed terug zien op de grondschattingskaart van 1645.

De kadastrale heidepercelen D1574 t/m D1579 op de kaart van 1832 bestonden in 1645 ook uit heide. Zij lagen er 'woest' bij, aldus de aantekeningen op de grondschattingskaart. Bij het kadastrale perceel D1579 (1832) stond op de kaart van 1645 vermeld: 'woest lant uit heide'. In tweehonderd jaar, en hoe lang nog daarvoor, was het gebruik van deze percelen niet gewijzigd.

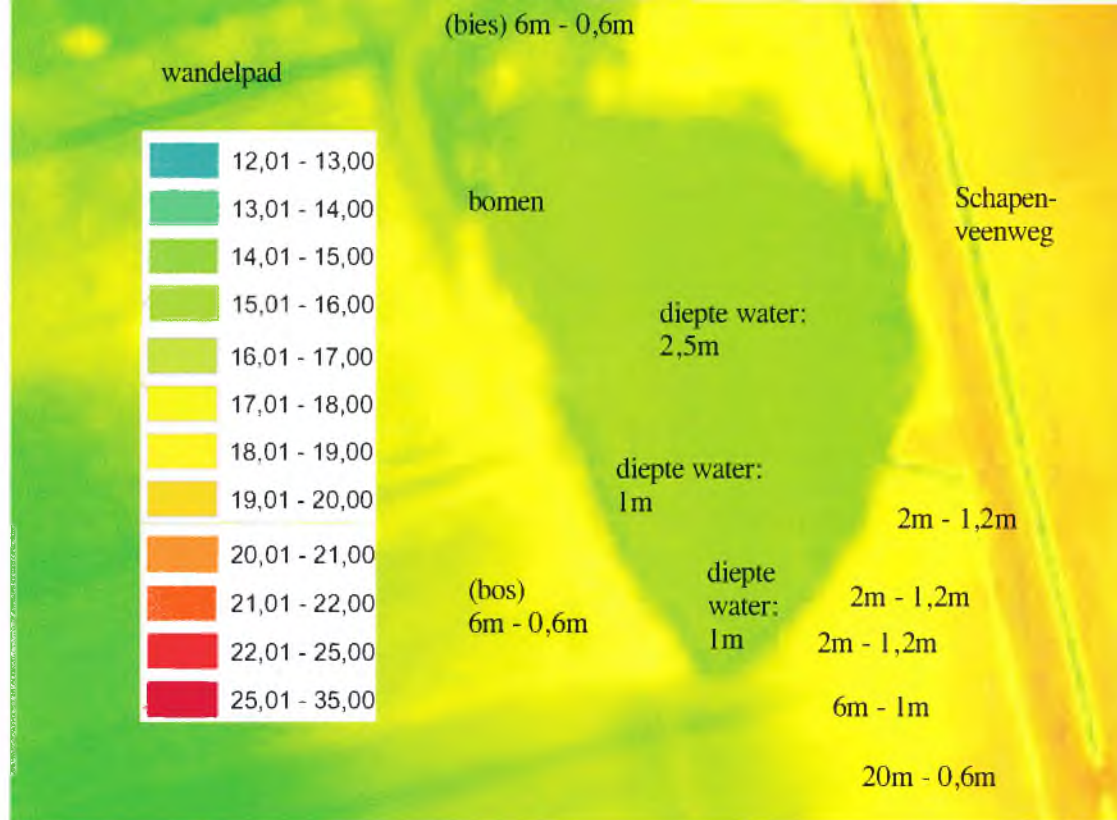
Gelet op de ligging en de vorm kan niet worden uitgesloten dat ook de kadastrale percelen D1691, D1693, D1694, D1539 en D1540 voor 1832 heidepercelen waren.

'Swerd acker'

Op de twee grondschattingskaarten van 1645² die het Jeudenveentien omgrenzen, staan opvallend veel akkerpercelen met de veldnaam 'swerdt acker' vermeld. Het zijn akkers die alle ten zuidoosten in de directe nabijheid van het Jeudenveentien liggen. In 1832 zijn dat de kadastrale percelen D1539, D1540, D1658, D1659, D1667, D1674, D1675, D1681, D1685, D1686, D1693 t/m D1696.

Bij het woord 'Swerd' kan aan drie verklaringen worden gedacht:

Resultaten van de metingen in en bij het Jeudenveentien op 6 april 2018

- 'Zwartland' werd gebruikt voor braak land. Bij de kadastrale heidepercelen D1574 t/m D1579 werd in 1645 'woest' gebruikt, maar hier groeide toen (en ook in 1832) heide. Wordt op deze kaart 'swert acker' gebruikt om hiermee het verschil met de braakliggende akkers aan te geven?³

- 'Swerdt' kan ook een vervorming van 'zwet', grens, zijn. Hoewel enkele akkerpercelen aan 'veenties' grensden, zijn er ook 'swerdt akkers' die in 1645 niet aan 'veenties' grensden. Daarnaast werd 'zwet' ook voor grenssloten gebruikt. Dat is hier niet het geval.⁴

- Bij 'swerdt' kan ook aan de kleur zwart worden gedacht. 'Swerdt acker' kan duiden op akkers, zwart van kleur, met enig veen, bij een veentje gelegen of op een voormalig veentje in de es.⁵ Deze verklaring lijkt voor de 'swerdt' akkers op de Noordbargeres het meest voor de hand te liggen. Op genoemde percelen zal de grond ten gevolge van het veen in de bodem 'zwartachtig'

zijn gekleurd. Bij de grondboringen werd dit bevestigd.

Grondboring

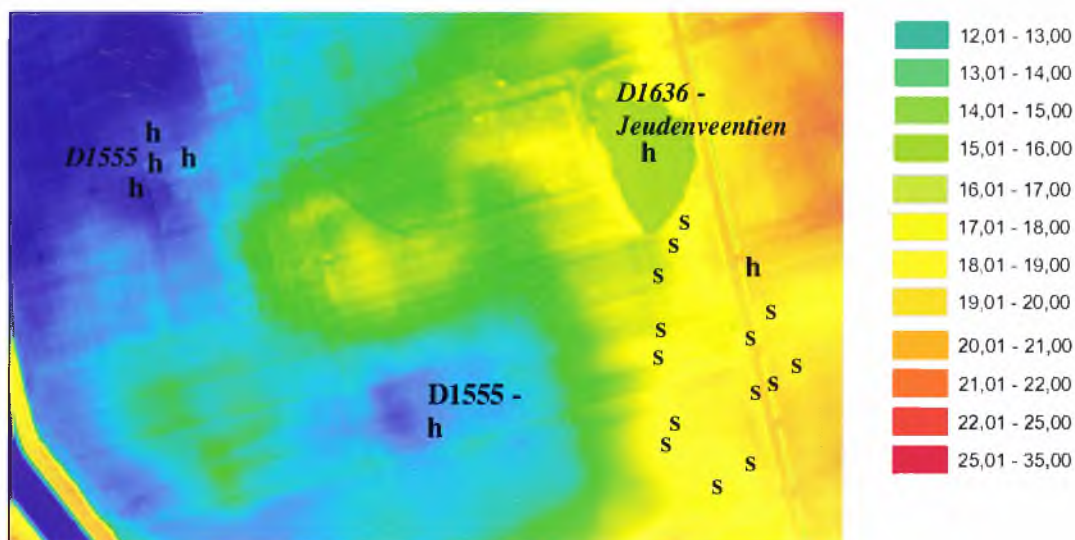
Op 6 april 2018 is op een zeven plaatsen de diepte gemeten. Langs de oever werd met de grondboor bij een diepte van 1,2 m nog geen geel dekzand aangetroffen. Enkele meters uit de oever werd geel

Op een afstand van 20 m van de oever van het Jeudenveentien werd deze meting verricht. Eerst werd zwart zand aangetroffen, daarna een dunne laag grijs zand en vervolgens op een diepte van 0,6 m geel dekzand.

Jeudenveentien een pingoruïne?

Op de vraag aan Anja Verbers van Landschapsbeheer Drenthe of het Jeudenveentien wellicht een pingoruïne was, gaf zij de volgende reactie: “De locatie, het Jeudenveentien, wordt op de ‘pingokaart’ als mogelijke pingoruïne aangemerkt en heeft het nummer 1506 gekregen (zie www.pingoruines.nl). Op basis van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN), de grootte en de vorm twijfel ik of het hier om een pingoruïne gaat. Het Jeudenveentien ligt geïsoleerd in het morenelandschap van de Hondsrug en het is dus blijkbaar in 1880 beschreven als een veentje. De laatste decennia is er veel gewijzigd in de situatie. Als extra onderzoek heb ik naar de Dinokaart gekeken, die boringen in de ondergrond aangeeft. Er is geen boring bij, die in de directe omgeving is gezet en het zijn allemaal zeer diepe boringen. Maar ik heb gekeken naar de drie die het meest dichtbij liggen. Deze laten alle zand of leem zien. Ik denk dat het daarom meer voor de hand ligt dat het Jeudenveentien of een laagte in het (kei)leem is, of misschien zelfs een leemput. En anders is het waarschijnlijk een uitblazingskom, maar er is niet veel reliëf in de omgeving dat daar op wijst. Het feit dat het een veengat was en dat het diep was (uit uw bericht opge-maakt), stemde me hoopvol, maar het biedt geen uitsluitsel. De naam *swerdt acker* lijkt me erg logisch voor een venige akker! Het maakt het hoopvoller als dit alleen gold voor de akkers direct rondom het Jeudenveentien.. dat betekent dat daar veen zat en bij de rest niet.. Doorgaans ligt de ondergrens waarop we een depressie een pingoruïne noemen bij een dikte van 2,25/2,50 m veen. Indien dieper, dan is het waarschijnlijk een pingoruïne. Maar het zou interessant zijn om de locatie eens te onderzoeken, zodat we kunnen vaststellen wat het Jeudenveentien precies is.”

Fragment van de Noordbargeres van de Actueel Hoogtebestand Nederland. Vergelijk e.e.a. met kaart op bladzijde 14 linksonder. De heidepercelen (h) en de 'swerdt ackers' (s) van de grondschattingskaarten van 1645 zijn op deze kaart vermeld. Verder zijn de kadastrale perceelnummers van 'heide' van het kadaster van 1832 vermeld. Zie ook de interactieve kaart op: <http://www.pingoruines.nl/pingo-programma/>

dekzand aangetroffen. Hoe verder vanaf de oever hoe minder diep het gele dekzand werd aangetroffen.

De meting van de diepte van het water werd aan de zuid-, west- en noordzijde bemoeilijkt door de

begroeiing in het water. Aan de oostzijde (Schaapveenweg) waar geen begroeiing was, werd een diepte van 2,5 m gemeten.

Uit de meetresultaten blijkt duidelijk dat het veentien in een kom ligt.

Het Jeudenveentien op de kadastrale kaart van 1880 omcirkeld. Rechtsonder de percelen D1691 en D1692, welke in eigendom zijn van de weduwe Beeltje Jakobs-van den Berg.

Enkele conclusies

- Het veentien, anno 2017 het Jeudenveentien genoemd, was omstreeks 1832 (kadastraal perceel D1636) 1 ha groot. Tussen 1830 en 1880 is 2/5 gedeelte van het perceel in cultuur gebracht.
- Het heideperceel D1555 (1832) met 1,87 ha bijna een keer zo groot als perceel D1636 werd tussen 1832 en 1880 in cultuur gebracht. Dit perceel is vermoedelijk ook een 'veentien' geweest.
- In 1832 werd voor de percelen D1574 t/m D1579 'heide' als gebruik vermeld. Heeft hier oorspronkelijk ook een 'veentien' gelegen?
- Het gebruik van de naam 'swerdt acker' kan ook duiden op het feit dat er meer veenties hebben

gelegen of dat er eerder een veel groter 'veentien' heeft gelegen.

De naam Jeudenveentien

In het vervolg van dit artikel wil ik de herkomst van de naam Jeudenveentien verklaren. Onderzoek naar kadastrale gegevens heeft uitgezonden dat het 'veentien' met het oorspronkelijke kadastrale nummer D1636 (1832) nooit eigendom is geweest van een jood. Op de kaart van 1880 staat met potlood 'veentje' geschreven en niet Jeudenveentie! Een verklaring van de naam kan niet bij de eigenaar worden gezocht. Evenmin in het afgraven van turf uit het veentien; ook andere inwoners van Noordbarge en Westenesch hebben daar turf gegraven.

Hiervoor schreef ik al (bladzijde 11) dat de naam

Het Jeudenveentien ligt erbij als een variant op het kinderliedje van Clara Pinkhof: 'Vier muurtjes en een dak van riet... meer is het niet, meer is het niet.' In het Drentse geval: 'Enkele bomen en wat riet... meer is het niet, meer is het niet.' (zie ook bladzijde 11) (Foto: Ina Meilink)

Jeudenveentien in de volksmond is ontstaan.

Henk Jeurink vertelde mij dat in de jaren vijftig van de vorige eeuw zijn vader hem verbood om in de buurt van het Jeudenveentien met zijn vrienden te spelen. Om dit verbod kracht bij te zetten zei zijn vader: *“In ’t veentien zit een aole jeude en aj niet oetkiekt, grep e je.”*

Henk Folkerts (85) uit Emmen kan het nog sterker vertellen. Zijn ouders hadden hem verteld dat in het Jeudenveentien het lijk van een jood was gevonden, die vermoord was.

In Drenthe en Groningen was het tot zeker in de

Het Jeudenveentien in januari 2018.

Deze foto is vanaf de Schapenveenweg genomen. Rechts staan de bomen (aan de noordwestzijde van het veentien) in het water. Aan de randen van het veentien ligt een dun laagje ijs. (Foto: Ina Meilink)

jaren zestig van de vorige eeuw heel gewoon om kinderen te waarschuwen voor de aole jeude de boesjeude of de maljeude. Deze oude, boze of slechte jood woonde volgens de overlevering in oude waterputten, in een veentien, in de rivier of het kanaal of in het donkere bos. Als je daar te dicht bij in de buurt kwam, werd je door de jood gegrepen. In Emmer Erfscheidenveen zeiden ze: *“De boesjeude zat in het deip en as je bie het wotter zaten, trok e joe der in.”* En in Sleen: *“Der zit een beuskèrel in de put.”*

Het verhaal met de ‘aole jeude’ in het veentien lijkt op antisemitisme, maar is het absoluut niet. ‘Aole jeude’ is een voorbeeld van anti-joodse zegswijzen die er sinds de 19de eeuw waren ingeslepen, maar hoefden niet per se te getuigen van antisemitisme. Ook in de boeken van S.C. Derksen en F.J. Hulst/H.M. Luning over de joodse gemeenten in res-

*Het Jeudenveentien in de herfst van 2010
(Foto: Jan de Vin)*

De brug over het Oranjekanaal in Noordbarge. Links de zuivelfabriek, rechts achter de kastanjeboom was het café van Halberstadt. (Collectie Roelof Boelens) Inzet: de situatie anno 2018. (Foto: Ina Meilink)

pectievelijk Meppel en Assen leest men niets over antisemitisme. Integendeel de joden waren in de 19de eeuw als gelijkwaardige groep in de Nederlandse samenleving opgenomen. Binnen de eigen joodse kring werd vooral gewezen op de plichten van het Nederlanderschap en als jood.⁶

Met 'Aole Jeude' werd een beeld gecreëerd dat bij kinderen angst moest inboezemen voor het water in het Oranjekanaal en het 'zwarte water' in het Jeudenveentien. In dit geval had het ook een 'Cockse' of een 'Paapse'⁷ kunnen zijn, maar een 'Aole Jeude' zal meer tot de verbeelding hebben gesproken. Op zich was de angst voor het water bij de inwoners van Noordbarge begrijpelijk. In 1927 verdronk de dertienjarige Gradus de Lange in het Oranjekanaal. Hij was door het ijs gezakt.⁸ Op 18 januari 1939 was de 21-jarige Albert Hilbrands uit Westenesch in het Oranjekanaal verdronken.⁹ In 1959 verdronk de achtjarige Harm Alberts, toen hij bij het spelen in het Oranjekanaal was geraakt.¹⁰ Dergelijke gebeurtenissen voedden de angst van ouders, waarbij men de fantasie de vrije loop liet om hun kroost te waarschuwen voor een persoon die hen kon pakken en het donkere water kon intrekken.

In dit verband vertelde Henk Jeurink nog dat een vriendje van hem pas op het ijs van het Oranjekanaal mocht schaatsen, wanneer een 'jeude' op het ijs was geweest. Henk Jeurink: *"Op een ieskolde zaoterdagmurgen tröffen de jongs oet Noordbarge,*

de scheuvels al um de nak, jeude Herman Halberstadt. Hij stun op de brug. Ien van de jongs vruug hum, ophüts deur de aandern, of e al op 't ies west was. "Nee, ik bin der nog niet an toekommen," zee Halberstadt. "Maor hoe dat zo, waerum vraog ij dat an mij."

"O, nou ja," zee de dappere scheuvelloper. "Pas as der een jeude op 't ies west is, much wij der ok op."

Een aanwijzing voor het verhaal van Henk Folkerts over een lijk van een jood in het veentien heb ik niet kunnen vinden. Weliswaar was in 1901 de 54-jarige nachtwacht Jan Steenge door drie jongemannen uit Noordbarge met een dikke paal doodgeslagen, maar een relatie tussen deze misdaad en het Jeudenveentien is niet te leggen.¹¹ Het verhaal van Henk Folkerts toont aan, hoe een bestaand fictieverhaal door overlevering aangedikt kan worden. Dat laatste brengt me weer terug bij de naamgeving voor het veentien. Aangezien het veentien niet in het bezit is geweest van de joodse familie Jakobs, maar het veentien in de volksmond in verband werd gebracht met een verzonnen 'aole jeude' moet mijns inziens hierin de verklaring voor de naam Jeudenveentien worden gevonden.

'Douwes veentien'

Henk Jeurink vertelde nog dat het Jeudenveentien in Westenesch ook wel 'Douwes veentien' werd genoemd.¹² Het gaat hier om Douwe Veenstra. Hij

was in de periode 1940-1950 melkrijder. Zijn bijnaam was 'Douwe bij nacht', omdat hij 's morgens vroeg de melk bij de boeren ophaalde. Aangezien hij land in de omgeving van het veentien had, werd dit veentien in Westenesch ook Douwes veentien genoemd.¹³

Jan de Vin vertelde mij dat men vroeger in Noordbarge het Jeudenveentien ook wel Schaopenveentien noemde, omdat de boeren in het ven hun schapen wasten.

Tot slot

Het Jeudenveentien op de Noordbargeres kent een

Linksboven: Douwe Veenstra met zijn vrouw Zwaantien Bults voor hun woning in Westenesch.

Rechtsboven: Douwe Veenstra aan het mest uitstrooien op zijn land.

rijke landschappelijke geschiedenis. In de nabijheid van het Jeudenveentien hebben voor 1832 meer veentjes gelegen. Wellicht is er sprake geweest van één groot ven. Gaat het bij het Jeudenveentien en de andere veenties om pingoruïnes, leemputten of uitblazingskommen? Hopelijk zal nader onderzoek in de toekomst van het Drentse Landschap in samenwerking met WMD, eigenaar van de grond op de Noordbargeres, meer duidelijkheid geven. Ten aanzien van de naam Jeudenveentien hebben wij in dit artikel aangetoond dat deze naam in de volksmond uit angst voor het 'donkere water' is ontstaan en er geen verband is tussen de vestiging van de familie Jakobs in Noordbarge en het veentien. In Westenesch werd het veentien door velen Douwes veentien en in Noordbarge ook wel Schaopenveentien genoemd.

Jeudenveentien, Douwes veentien of Schaopenveentien?

(Foto: Ina Meilink)

Met dank aan

Dit artikel is tot stand gekomen dankzij informatie van R. Hilbrands, Henk Folkerts, Henk Jeurink en Lammie van Klinken-Veenstra, Anja Verbers (Drents Landschap) en Jan de Vin.

Geslacht Jakobs

In een komend nummer wordt nader ingegaan op het geslacht Jakobs, dat in verband werd gebracht met de naam Jeudenveentien. Vanaf het einde van de 18de eeuw woonde de familie Jakobs in Noordbarge.

Noten

- 1 *Drents Archief (DA), OSA 845.*
- 2 *Ibidem, kaartnummers 18-2-08-1A-Emmer esch zuidzijde Steeg en 18-2-05-1B-Emmer esch zuidzijde Steeg.*
- 3 *Schönfeld, M., Veldnamen in Nederland, Arnhem 1980, blz. 74.*
- 4 *Booij, A.H., Met namen in Börck, Westerbork 1979, blz. 61-62. Schönfeld, Veldnamen, blz. 74, 142.*
- 5 *Booij, Met namen, blz. 23, 28.*
- 6 *S.C. Derksen, Opkomst en ondergang van een toonaangevende joodse gemeente (250 jaar joods leven in Meppel), Meppel 1988, blz. 248-249). F.J. Hulst en H.M. Luning, De joodse gemeente Assen Geschiedenis van een behoorlijke kille, 1740-1976, Assen 1991, blz. 114-118.*
- 7 *Een 'Cockse' en een 'Paapse' was respectievelijk een scheldwoord voor de gereformeerden (de afgescheidenen van 1834) en de rooms-katholieken.*
- 8 *Nieuwsblad van het Noorden (NvhN), 29-12-1927.*
- 9 *NvhN, 20-01-1939.*
- 10 *NvhN, 15-06-1959.*
- 11 *NvhN, 21-03-1901, 01-05-1901 en 25-10-1901.*
- 12 *Ook de bestuursleden Rikus Ensing en Cees Antoons van Dorpsbelangen Westenesch bevestigden mij dat deze naam in Westenesch voor het veentien werd gebruikt.*
- 13 *Zantingh, Sietze e.a., Westenesch door de eeuwen, Westenesch 2003, blz. 154-155. Douwe Veenstra, geboren te Bovensmilde op 19-04-1875 overleed te Emmen op 04-05-1954. Hij was op 03-04-1900 te Emmen met Zwaantien Bults gehuwd.*

Klaas Brongers en Jantje Schoonbeek

In *Noorden in Woord en Beeld* van 31 maart 1933 werden foto's van Klaas Bronger Brongers en Jantje Schoonbeek gepubliceerd. Zij vierden in maart 1933 in Nieuw-Weerdinge hun 60-jarig huwelijksfeest.

Op 29 maart 1873 waren Klaas Bronger Brongers en Jantje Schoonbeek in het gemeentehuis van Onstwedde in het huwelijk getreden. Klaas Bronger Brongers (arbeider) was 23 jaar oud, geboren te Wildervank en Jantje Schoonbeek (arbeidster), geboren te Gieten, was 21 jaar oud. Hij was een zoon van Bronger Klasens Brongers en Catharina Hindriks Middel; zij was een dochter van Stoffer Schoonbeek (arbeider) en Alberdina Pertien. Klaas Bronger Brongers overleed op 5 januari 1937 te Groningen op 87-jarige leeftijd. Jantje Schoonbeek overleed op 10 juni 1939 te Emmen op 87-jarige leeftijd.

De elf kinderen uit hun huwelijk waren: Bronger Brongers, * Musselkanaal, 29-10-1873; Alberdina Brongers, * Musselkanaal, 19-02-1875; Stoffer Brongers, * Musselkanaal, 20-01-1877; Jacob Brongers, Musselkanaal, 06-02-1878; Hillebrand Brongers, * Horsten, 20-11-1880; Johannes Brongers, * Horsten, 25-02-1883; Geert Brongers, * Horsten, 15-02-1885; Frederik Brongers, * Musselkanaal, 31-07-1887; Lammert Brongers, * Weerdingermarke, 31-08-1889; Catharina Brongers, * Weerdingermarke, 09-01-1892; Klaas Brongers, * Weerdingermarke, 10-08-1893.

Wie meer over de familie Brongers in Emmen kan vertellen, wordt verzocht contact op te nemen met Piet Naber, tel. 0591-633942 of per mail: p.a.naber@home.nl.

De Oude Begraafplaats

Honderdveertig jaar begraven in Emmen

De Oude Begraafplaats in Emmen ligt op de hoek van de Wilhehninastraat en de Kerkhoflaan. Zij dateert van circa 1830 en is tot 1973 als zodanig in gebruik geweest. In die ruim honderdveertig jaar zijn veel Emmenaren hier begraven.

In dit artikel vertel ik over begraven in Emmen in de periode dat de Oude Begraafplaats daarvoor in gebruik was. Allereerst gaat een aantal bladzijden over de geschiedenis van de begraafplaats, het begraven en de gebruiken daarbij en de invloed daarop door onder andere juridische, sociale en culturele factoren. Ook de herbestemming tot stadspark komt aan de orde.

Zoals gebruikelijk zijn in de loop der jaren veel graven geruimd en hergebruikt. Naast algemene graven waren er koopgraven.

Op alle graven staat een gedenkteken, meestal betreft het één persoon, soms een echtpaar, in een enkel geval een aantal familieleden gezamenlijk. Een tweetal gedenktokens is totaal onleesbaar en wordt hier niet nader beschreven.

De hier aanwezige graven betreffen personen van wie 71 zijn overleden in de 19de eeuw en 260 overleden in de 20ste eeuw. Het oudste graf betreft de predikant Hoseas Gerhardus Meiling Amshoff, overleden te Dalen op 22 september 1831 en alhier ter aarde besteld in het familiegraf Amshoff in Veld 1. De laatste persoon die hier werd begraven, is Hendrik Scholten, Veld 8, overleden 17 mei 1971.

De begraafplaats na de herinrichting, nu naast monument ook een stadspark

De Grote Kerk zoals deze er tot 1855 uitzag.

De oude begraafplaats te Emmen

De zorg voor overledenen is van alle tijden en plaatsen. Hier, in Drenthe, zijn de vele hunebedden en grafheuvels stille getuigen van de wijze waarop in het verre verleden met de doden werd omgegaan. Na de intrede van het christendom - in deze streken omstreeks de achtste eeuw - werden kerken in toenemende mate een favoriete plaats voor het begraven van gestorvenen. Begraven in de kerk was voorbehouden aan vooraanstaande personen, 'gewonere' mensen vonden een laatste rustplaats in de hof rond de kerk, het kerkhof.

Zo was dat ook het geval bij de Grote Kerk op het Marktplaats in Emmen.

Bij opgravingen in dit kerkgebouw werd in 1964 een aantal graven gevonden, sommige ervan gedekt met een platte steen, waarvan tegenwoordig nog een enkel exemplaar is te zien bij de ingang onder de toren. Nog niet zo lang geleden, in oktober 2014, werden bij rioleringswerkzaamheden op de Markt van bijna driehonderd mensen delen van het skelet gevonden.

Ter herinnering aan deze en nog veel andere gevonden overblijfselen, werd bij het herbestraten van het Marktplaats een aantal straatstenen met een kruisteken gelegd. Tijdens een stijlvolle ceremonie op 12 oktober 2016 werd een deel van de gevonden skeletresten herbegraven in de tuin van het gemeen-

tehuis aan de Markt. Ook de jeugd had hierbij een belangrijk aandeel. De plaatselijke Drentse verenigingen 't Aol Volk en 't Volk van Grada waren in traditionele Drentse kledij eveneens vertegenwoordigd.

Na de Franse Tijd (1795-1813) werd bij Koninklijk Besluit van 21 mei 1825 landelijk meer ordening aangebracht in de gang van zaken rondom het begraven. De belangrijkste regels waren:

'1 dat het begraven van lijken in kerken, kapellen en bedegraafplaatsen voor het geheele land verboden wordt;

2 dat het begraven op de kerkhoven in gemeenten beneden de 1.000 zielen blijft toegestaan;

3 dat in gemeenten van meer dan 1.000 zielen het begraven op in de kom gelegen kerkhoven en begraafplaatsen verboden wordt ...'

Bij missive van het Ministerie van Binnenlandse

Boven: Een straatsteen met een kruisteken ter herinnering aan gevonden menselijke overblijfselen in 2014 op de Markt

Rechts: De herbegrafenis op 12 oktober 2016

Ontvangst Over 1831

22 Aug Ontvangen van de Burgemeester
Willinge te Emmen voor afgetelde
gronden tot een nieuw kerkhof 60
6 Aug Overgenomen van de Schouten
L. Lolké, Frijling en Hindriks
Frijling te Noordberg op den Som 388 20

Zaken werd een en ander in augustus 1827 aan Provinciale Staten medegedeeld, die vervolgens de gemeentelijke besturen informeerde. Emmen telde in die dagen rond 2.000 zielen, zodat hier een nieuwe begraafplaats moest komen.

Hoewel op het bestaande kerkhof rondom de kerk volgens het kerkbestuur nog voldoende ruimte was en er jaarlijks maar circa dertig begrafenissen waren, begreep burgemeester Jan Jacob Willinge dat Emmen toch gevolg zou moeten geven aan het genoemde besluit en op 22 augustus 1828 liet hij Gedeputeerde Staten van Drenthe weten dat een stuk grond was gevonden buiten het dorp, ruim 80 ellen (een el is 69,4 cm) van het naaste huis, gekocht voor 60 gulden van de Marke van Noord- en Zuidbargen.

Met de aanleg was nog geen begin gemaakt, want men had het nog te druk met het seizoenwerk op

Voorbeeld van een grafpaal, in Emmen en elders verboden, maar nu, 2016, nog steeds aanwezig in Sleen

Bladzijde uit het kasboek van de boermarke van Emmen in 1831

het boerenland: '... uit hoofde der tot dusverre nog bestaande drukte met het akker- en landwerk, dan terwijl de plaats droog, vlak en effen is, kan slegts de te doene bevrediging (=omheining, kvn) door het graven van een sloot tijdig genoeg geschieden.'²

De sloot zou worden omheind door een wal, beplant met bosgewas en bomen, terwijl de ingang zou worden afgeschermd door een hek.

Volgens voorschrift diende er ook een stenen muur om het terrein geplaatst te worden, maar dat leverde grote bezwaren bij de gemeente, zowel financieel als logistiek; aan GS werd op 7 januari 1829 geschreven: '... 1. uit hoofde van de bekrompen financiën toestand der gemeente; 2. uit hoofde dat de aanvoer van eene zo grote kwantiteit steenen, als daartoe wel nodig zouden zijn, ten uitersten moeilijk en bezwaarlijk is, als zijnde Emmen een plaats, die zo UEgr. Achbn. niet onbekend is, de verste afgelegenste van de schipvaart in de geheele provincie is. Zijnde voorts de nieuwe begraafplaats bereids volgens het plan van aanleg geheel in order gebragt, omheind en met potelingen bedekt ...'³

Het provinciaal gezag deed niet moeilijk hierover, dus een muur behoefde niet te worden gebouwd. Omdat het in Emmen nooit de gewoonte was geweest om voor de graven rond het kerkgebouw kosten in rekening te brengen bij de nabestaanden, wilde men dat gebruik ook voortzetten voor de nieuwe locatie; GS kon daarmee niet instemmen want de kosten van aanleg - circa 150 gulden - moesten toch ergens teruggevonden worden. De begraafplaats moest immers goed worden onderhouden en de afscheidingen door sloten en beplante wallen dienden bij gebreken zo snel mogelijk te worden hersteld.

Natuurlijk gold dat ook voor het terrein en de graven, liet Gedeputeerde Staten bij publicatie d.d. 30 april 1832 weten: in het bijzonder diende men ervoor te zorgen dat er allemaal wel netjes uitzag: '... zoogenaamde grafpalen, welke spoedig in verval geraken en daarna, in allerlei gedaante en rigtingen verouderd en gebroken slordig nederhangen, de thans in orde en netheid onderling wedijverende nieuwe begraafplaatsen toekomstig ontsieren, terwijl alléén het dekken der graven met

Kaart van Zuidoost-Drenthe met de kerkelijke en bestuurlijke indeling van het dingspil Zuidenveld in kerspelen en marken. Naar Spek (2004, 107). Uit: Nieuwe Drentse Volksalmanak 2013.

eenen steen of ander gedenkteeken, bij Art. 3 van het Reglement wordt toegestaan; zullende overzulk alle de met deze bepaling strijdig opgerigte palen dadelijk moeten worden weggenomen; ...'

Enkele maanden later op 3 september van hetzelfde jaar, werd GS wat toeschietelijker. Men schreef toen: *'... en aan de bezorgdheid voor het doen kenbaar blijven van de onderscheiden grafsteden te gemoet te komen zoude kunnen worden door het gedogen van herkenningsteekenen door middel van kleine paaltjes van ten hoogste twee palmen (= 20 centimeter, knv) boven de begane grond, in een geregelde orde en volgens een daartoe eenvormig te geven model te plaatsten ...'*

In de Encyclopedie Drenthe Online kunnen we lezen: *'... Voor 1600 stonden langs de Drentse wegen op de kerkhoven kruisen. Na de Hervorming bleven de Drenten aanvankelijk trouw aan deze gedenktekens op de graven. De Drentse Synode ijverde voor afschaffing hiervan, zodat de kruisen geleidelijk verdwenen. Als merkteken bleef wel het paolien, een houten plank waarop de naam en grafsymbolen waren geschilderd. Tot in het begin van de 20e eeuw werden deze paoltjes voor het 'gewone volk' nog geplaatst. Was men iets hoger geklommen op de maatschappelijke ladder, dan kwam er een staond stientien op het graf. Een liggende zerk was alleen weggelegd voor de dorpselite zoals de notaris, de dokter, enz. In Ruinen had men de plaankies en stienen bij leven vaak al in huis staan ...'*

Natuurlijk waren er graven die op een meer blijvende manier van een gedenkteken werden voorzien. In de *Drentsche Volksalmanak* van 1845 staat hierover vermeld: *'... Die onderscheiding, zoude men zeggen, behoorde op eene begraafplaats niet gevonden te worden, waar allen gelijk zijn en het onderscheid van standen ganschelijk ophoudt. Het is zoo; maar het zijn de levenden, die de dooden begraven, en wilde men onder de levenden dat onderscheid van standen opheffen, men zou de maatschappij van haren hechtsten steun berooven en volksellende in plaats van volkswelstand daar-*

door bevorderen en waarom zou de rijke, die zijnen overledene de laatste eer bewijst, hem voor de laatste maal niet meerdere kosten doen maken dan de arme betalen kan? Waarom zou de arme den rijke deze afzonderlijke begraafplaats benijden, daar hij eenmaal even rustig nederligt en hem dan de armoede niet meer deert, die het leven hier bitter smaakte, gelijk de rijke geenen last meer heeft van de zorgen, die hem drukken.'

Zo kwam rond 1831 de begraafplaats in Emmen tot stand, die na verloop van tijd, toen meer begraafplaatsen kwamen de naam kreeg Kerkhoflaan-Zuid. Tegenwoordig noemen we die plek liever de Oude Begraafplaats. Tot 1973 is hier begraven; veelal betrof dat inwoners van het kerkelijk indelingsgebied, het kerspel Emmen, waartoe behoorden Weerdinge, Emmen, Westenesch en Noord- en Zuidbargse. Helaas ging er ook wel eens iets fout. Zo berichtte de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* op 20 april 1881 het volgende:

— 18 April. · In den loop der voorgaande week is hier een brutale diefstal gepleegd. De ijzeren offerbus van de diaconie der Ned. Herv. gemeente, geplaatst op de begraafplaats in de gemeente Emmen, is met geweld opengebroken en van den inhoud beroofd. De politie doet streng onderzoek, en 't is te hopen, dat dit tot een gewenscht resultaat moge leiden, opdat de dader eene welverdiende straf niet ontga!

Joodse begraafplaats achter het Oranjekanaal

Of de dader gepakt is, dat vermeldt de historie niet, maar er zullen ongetwijfeld passende maatregelen zijn genomen om herhaling te voorkomen.

Joodse begraafplaatsen

Voor joodse inwoners was een aparte begraafplaats.⁴ Vanaf ongeveer 1840 vestigden zich enkele joodse handelaren⁵ in Emmen; zij vielen aanvan-

kelijk onder de joodse gemeente Coevorden, totdat Emmen in 1876 als zelfstandige joodse gemeente werd erkend. Van 1885 (of eerder?) tot 1915 was er een eigen begraafplaats gelegen bij Westenesch, bij het Oranjekanaal. Later werd bij de huidige synagoge aan de Julianastraat een nieuwe Joodse begraafplaats in gebruik genomen, ingang Beatrixstraat.

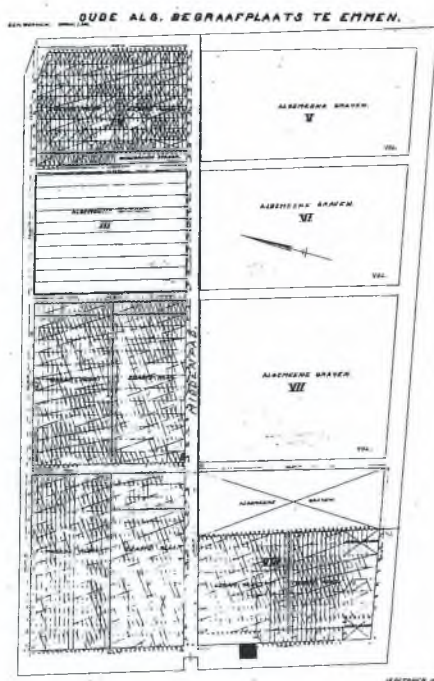
De inrichting van de begraafplaats

Al in de eerste berichten van Gedeputeerde Staten werd aangegeven dat de begraafplaatsen goed onderhouden moesten worden. Je zou zeggen dat zo'n voorschrift eigenlijk overbodig zou moeten zijn, want door alle tijden heen en bij vrijwel alle volken is de zorg voor de rustplaats van de voorouders een vanzelfsprekende zaak.

Uit tekeningen van de begraafplaats blijkt dat er onderscheid werd gemaakt tussen algemene graven en koopgraven; de laatstgenoemde categorie was weer onderverdeeld in twee klassen, met de eerste klasse graven het dichtst bij het middenpad.

Een algemeen graf en een koopgraf waarvoor nabestaanden niet langer de kosten voor instandhouding betalen, wordt na een aantal jaren doorgaans geruimd, zeker wanneer er geen plaats meer is voor nieuwe begravingen. Uiteraard zijn er in de loop der jaren ook op de Oude Begraafplaats veel graven geruimd.

Geplaatste gedenktekens zijn er met name bij de koopgraven volop. In de loop der jaren onderscheidde men hier liggende en staande zerken, houten en cementen palen, omheining van een aantal graven door een houten of ijzeren hek of rollaag

Op deze tekening uit 1934 is aangegeven dat de Algemene graven vol waren; ook een soortgelijke tekening uit 1915 heeft de aantekening 'vol'.

van stenen, keldergraven en graven met een monument; voor dat laatste was wel toestemming nodig.

Begraafgebruiken

Tegenwoordig kennen we uitvaartorganisaties die in gevallen van overlijden een groot deel van de zorg voor een waardig afscheid op zich nemen; ook hebben velen ter bestrijding van de daarbij behorende kosten hiervoor een verzekering.

Vroeger, en dan hebben we het over de tijd tot ongeveer 1900, waren die voorzieningen niet aanwezig. Het was gewoonte dat zodra een jong stel zijn woning betrok, dat er op zolder of in de schuur een aantal planken aanwezig was - *de huusholdplaanken* - die in geval van overlijden konden dienen voor de lijkstreek: de timmerman zorgde voor het maken ervan. In de linnenkast lag een *'henneklee'* gereed, de lijkwaad, die elk jaar een wasbeurt kreeg. Natuurlijk waren er wel regels rondom overlijden en begraven, vanouds afkomstig uit het land- en kerkecht. Met de groei naar een nationale eenheid, kwamen er ook steeds meer wetten en besluiten uit *'Den Haag'*. Vanouds was het aan de lokale gemeenschap geweest om de zorg te verlenen, waarbij het vooral op de burens - de noodnabers - aankwam om hierin te voorzien. Dat waren de burens, vijf links en vijf rechts van je woning. Daarbij dien je te bedenken dat men niet zoals thans in een rijtje huizen naast elkaar woonde; het waren verspreid liggende panden, boerderijen soms. Aan die burensplicht kon je je eigenlijk niet onttrekken, maar grotere boeren lukte het soms om zich hiervan vrij te kopen. In het boek *Bartje* van Anne de Vries lezen we hierover: *'... De nabervrouwen, dat zijn eigenlijk de naaste buurvrouwen van links en rechts, maar de rechtse, dat is een dikke boerin, die heeft haar plicht overgedaan met een gulden aan ene Lene Proem. 't Zal heur wel te min weest hebben, meent vader...'*

Deze burensplicht beperkte zich niet alleen tot het aanzeggen bij familie en mensen in de buurt, maar ook het wassen en kleden en opbaren van de overledene, het delven van een graf en de zorg voor alles in het huis van de dode, waarbij de nabestaanden niets of vrijwel niets behoeften te doen. Er werden lakens voor de ramen gespannen, de spiegel werd omgedraaid. En de klok van de kerk werd geluid, waarbij het aantal klepelslagen aangaf

of het een man, een vrouw of een kind betrof. Ook de begrafenis zelf werd door de burens geregeld; de kist werd op schouders gedragen of, wanneer de afstand tot het graf daarvoor te lang was, op een boerenkar geplaatst en zo naar de begraafplaats getransporteerd. Natuurlijk was er een dominee bij die, soms al in het stervenshuis, maar ook bij het graf troostrijke woorden sprak. De rouwtijd duurde langer naarmate je dichter bij de familie van de overledene hoorde; voor de huwelijkspartner, ouders en kinderen wel langer dan een jaar. Ook de kleding was aangepast: zwart! Bij zeer gegoede burgers en boeren werd in de rouwtijd ook wel een rouwservies gebruikt. Voor pijprokers was er niet zo'n groot probleem; ze rookten gewoon een zwarte pijp.

De maaltijd na de ter aardebestelling werd eveneens door de buurvrouwen verzorgd. En ook die had zijn tradities: *'kapucijners met gekookte ham en worst ... of stokvis met gesmolten boter en als dessert 'rijstebrij' met boter en bruine suiker.'* Soms onttaardde de maaltijd in een bras- en smulpartij. Rond 1880 was dit dodenmaal vooral onder invloed van de kerk vervangen door brood en koffie.

De aanzienlijke groei van het aantal inwoners - ook met mensen uit andere gebieden voor wie de lokale gebruiken minder vanzelfsprekend waren - had uiteraard invloed op de gevestigde gang van zaken. Steeds meer nam ook het aantal krantenlezers toe en ook dat had invloed op de naberplichten, zeker toen kranten wat meer ingeburgerd raakten. Naast of in plaats van het aanzeggen van overlijden door de naaste burens, werden ook wel advertenties geplaatst. Dat was hier in Emmen veelal de *Provinciale Drentsche en Asser Courant*, waarin deze berichten werden opgenomen. Zo lezen we daar

ADVERTENTIE.

Voor de vele blijken van deelneming, ondervonden bij het overlijden van mijne dierbare Echtgenoot HILLIGJE EVERTS, betuig ik, ook namens wederzijdsche familie, mijn welgemeenden dank.

Emmen, 14 November 1894.

W. JOLING Hz.

Hedenavond overleed, zacht en kalm, mijne dierbare echtgenoot en der kinderen zorgdragende moeder HINDERKIEN BOER, in den ouderdom van nagenoeg 44 jaren.

Emmen, 2 Jan. '86.

J. DE BOER.

*Rouwservies, echt Wedgwood!
Collectie Brands, Nieuw-Dordrecht*

onder meer deze en soortgelijke advertenties: Assen, de charmante 'Stad der Paleizen'⁶, waar regenten zetelden en de heren van het veen die het gemaakt hadden, vormde wel een uitzondering op de gebruiken in de Drentse boerendorpen. Misschien waren in de stad minder boerenkarren aanwezig voor het vervoer naar het graf? Waren niet altijd naaste burens beschikbaar voor de droeve taak? In elk geval was het in 1836 dat B&W van Assen al een reglement vaststelde voor 'het overbrengen der Lijken naar de Begraafplaats der gemeente Assen'. Hieruit enkele artikelen:

I. Aan het Armbestuur der Hervormde Gemeente wordt toegestaan, om tegen behoorlijke betaling, zoo als hierna bepaald wordt, de lijken der overleden in de gemeen te Assen woonachtig geweest, te laten overbrengen naar de gemeentelijke begraafplaats, en kunnen de ingezetenen, welke voor hunne overledenen daarvan wenschen gebruik te maken, zulks doen naar de bepalingen in dit reglement vervat.

II. Teneinde dat overbrengen op eene behoorlijke wijze geschiede, zal het Armbestuur verplicht zijn om aan te houden een goeden lijkwagen met bekleedsel van zwart laken, alsmede twee dekkleden voor de paarden en een rouwhoed en mantel voor den

voerman.

X. Die een lijk laten begraven zullen verplicht zijn vier personen te leveren, om het lijk op den wagen te zetten en dat op de begraafplaats van denzelfden af te nemen en naar het graf te dragen, hetzij zij daartoe vier naaste burens nemen, naar plaatselijk gebruik. Hetzij andere personen, maar op hunnen eigen kosten.⁷

De andere artikelen van het reglement betreffen in hoofdzaak de kosten van zo'n overbrenging, waarbij minder luxe uiteraard minder kostte.

Kennelijk kwamen lijkwagens in later jaren meer voor, was er zelfs handel in, want in de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 4 mei 1896 is de volgende advertentie te lezen:

Lijk wagen.

TE KOOP: een gebruikte, doch in goeden staat verkeerende **LIJKWAGEN** 1e klasse

voor f 250.—

Brieven franco, onder letter O, adres Bureau dezes.

Wanneer het niet - zoals onder andere in Assenkerkelijke organisaties waren die ertoe overgingen een lijkwagen aan te schaffen dan was het wel de koster van de kerk of de lokale timmerman die dat deed; zij waren beroepshalve toch al betrokken bij het verzorgen van een uitvaart. Ook ontstonden er wel lijkwagenverenigingen waarvan men lid kon worden en zodoende van een 'nette begraaving' verzekerd kon zijn.

Het waren voornamelijk notabele inwoners van de buurschappen die het oprichten van begrafenisverenigingen propageerden. Deze kwamen overigens maar langzaam van de Drentse grond, zeker in de kleinere dorpen: men had het immers altijd zelf gedaan! In de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 10 januari 1889 staat te lezen:

Men schrijft uit Drenthe:

Naar aanleiding van een eventueel onderzoek door het hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in te stellen omtrent het bestaan en de werking van begrafenisfondsen, valt op te merken,

*Lijkwagen naar vroeger model
(Foto Uitvaartverzorging Nieuw-Amsterdam
b.v., Coevorden)*

Uit de statuten, artikel 2:
‘De vereeniging stelt zich ten doel de regeling van begrafenissen op billijke en nette wijze te doen plaats hebben. Zij tracht dit doel te bereiken door de geheele zorg voor de begrafenissen, haar door leden en anderen op te dragen, op zich te nemen en die begrafenissen te verrichten met een door de vereeniging te verschaffen lijkwagen ...’

dat op het platteland van Drenthe zoodanige fondsen en instellingen overal onbekend zijn. De begrafenissen hebben hier overal plaats door de burens of zoogenaamde nabers, die al het omslachtige, aan eene Drentsche begrafenis eigen, als de door hen verplichte ‘naberdiensten’ uitvoeren. Niet minder dan tien personen, zijnde uit elk der vijf gezinnen, die ter weerszijden van het sterfhuis wonen, één persoon, zijn hierbij benoodigd. Deze wijze van uitvoering is overoud, en daar er nog nooit pogingen zijn aangewend om haar door begrafenisfondsen te doen vervangen, mag men aannemen dat zij nog niet versleten is. ...

Toch bleek die ontwikkeling niet tegen te houden. Dat gaf overigens heel wat regelwerk, er moest bijvoorbeeld personeel worden aangesteld, niet in vaste dienst natuurlijk, want daar was geen dagelijkse behoefte aan. Er moest worden nagedacht over tarieven, de uitrusting van de lijkwagen, daaraan wel of geen brandende lantaarns, zwarte kleden van verschillende uitvoering, de paarden, hoeveel, al of niet met pluimen, de kleding van de koetsier en de dragers, en zo meer.

De Laatste Eer

In Emmen was het de algemene begrafenisvereniging ‘De Laatste Eer’, die - gestart in oktober 1912 - officieel op 1 januari 1913 werd opgericht. Bestuursleden van het eerste uur waren plaatselijke middenstanders, verver Gerrit Hagenouw, hoofdcommies Tonnis Sprenger, barbier Tammo Kremer, bakker Wietse van Veenen en verslaggever Michiel Derk van Otterloo. Onderling verdeelden zij de functies van voorzitter en secretaris-penningmeester; de andere drie vormden de commissie financiën.

Er zou niet gestreefd worden naar het maken van winst. Iedere inwoner van Emmen en omstreken kon lid worden, contributie f. 2,50 per jaar en daarmee was het gehele gezin medeverzekerd.

In het huishoudelijk reglement stond onder meer dat bij een sterfgeval van een der leden de vereniging zou zorg dragen voor het afleggen en kisten van het lijk en dat er een lijkwagen beschikbaar zou zijn, bescapen met een paard met kleed. Voorts zou bij een volwassen overledene (gerekend vanaf de leeftijd van vijftien jaar) gezorgd worden voor een voorganger en een leedaanzegger, acht dragers, twee klokluiders, een grafgraver en een grafdichtmaker. Voor jongere overledenen werd ‘de bediening’ van onder andere het aantal dragers aangepast. Overigens werd nog bepaald dat wie gebruik wilde maken van de lijkwagen met twee paarden tien gulden extra diende te betalen.

Een belangrijk persoon rondom de begrafenis was de voorloper of voorganger, die per begrafenis voor alle werkzaamheden acht gulden kreeg; hij was verantwoordelijk voor het afleggen van de overledenen, het aanzeggen bij familie en burens, het kisten, het graven en weer dichten van het graf. Ook daarvoor werd natuurlijk allerlei geregeld. Zo diende hij in ‘costuum’ voor de lijkwagen te gaan en betaalde hij na de begrafenis het personeel dat dienst had gedaan de beloning uit. Zo ontvingen de dragers en de grafgraver ieder f. 2,50, de aflegger f. 3,50 en de grafdichter f. 1,--, terwijl ook de klokluiders een tegemoetkoming ontvingen. De totale kosten voor DLE per sterfgeval bedroegen voor een volwassene in de begintijd circa f. 43,--. Kledingvoorschrift voor de dragers en ander personeel was er ook.

Uit het huishoudelijk reglement, artikel 9:

Begrafenisvereniging.

In het café Kroeze werd de algemeene ledenvergadering gehouden van de begrafenisvereniging „De laatste eer”, onder voorzitterschap van den heer T. Kramer. Uit het jaarverslag bleek dat in 1939 42 keer van de diensten der vereniging gebruik was gemaakt. De ontvangsten bedroegen f 4207.13, de uitgaven f 4147.15, batig saldo f 59.98. Met dit batig saldo was er totaal aan kas met ingang van 1940 het bedrag van f 3829.36. De rekening werd goedgekeurd.

De heer Postma, die periodiek aftrad als bestuurslid, werd herkozen. Tot leden der rekening-commissie werden benoemd de heeren Bisschop, Meppeling en Bakker. Op voorstel van het bestuur werd besloten, dat de vroegere lijkwagenvereniging te Westenesch en N.-Barge nog nieuwe leden mogen opnemen.

Langen tijd werd er gediscussieerd over een wijziging van het huishoudelijk reglement.

‘... Zij zullen in ’t zwart gekleed moeten zijn, voorzien van passend schoeisel, hooge hoed, zwarte handschoenen en zoo mogelijk mantels. Hoed, handschoenen en eventueel mantels worden hun door het bestuur verstrekt; zij zullen bij den lijkwagen ter weerszijden daarvan moeten lopen; zij gedragen zich naar de orders van den voorganger.’

Die dragers waren zeer trouw aan de organisatie: Pieter, Geert en Tienus Roosjes en Jan Aaldering en Tienus Koopman deden dat meer dan 25 jaar. Die lange dienstverbanden bevestigen wat tijdens de jaarvergadering in 1938 werd opgemerkt, toen H. Luichenbroers namens het personeel de goede verstandhouding tussen bestuur en personeel roem-

Nieuwsblad van het Noorden,
8 februari 1940

de. Voorloper was toen J. van Dalen en in 1944 werd Wiersma uit Noordbarge tot plaatsvervanger benoemd. Het ledenaantal nam steeds toe en na 30 jaar was vrijwel iedereen in het kerkdorp Emmen lid. In die tijd bedroeg het aantal begravingen jaarlijks ongeveer veertig. De inkomsten en uitgaven in die jaren hielden elkaar goed in evenwicht, beide rond de vierduizend gulden en vaak was er een beperkt batig saldo. De financiële reserve bedroeg in 1941 ruim vijfduizend gulden. Zo kon in 1944 een mooie lijkwagen gekocht worden *‘hetgeen een groote verbetering beteekent’*.

Een buitengewone algemene ledenvergadering werd gehouden in juni 1940. Deze was nodig in verband met het bestuursvoorstel betreffende gesneuvelde militairen. Hoewel de vereniging uiteraard als eerste was opgericht ten behoeve van de leden, wilde men in deze bijzondere situatie ook niet-leden uit het kerkdorp Emmen, die niet bij machte waren de vervoerskosten van hun gesneuvelden te betalen, tegemoetkomen tot een bedrag van ten hoogste honderd gulden. Het personeel had reeds toegezegd de werkzaamheden gratis te verrichten. Natuurlijk werd dit voorstel met algemene stemmen aangenomen.

In juni 1940 verleende DLE voor de op 11 mei van dat jaar bij Wassenaar gesneuvelde plaatsgenoten Johannes Koopman en Bauke Duursma deze hulp, zodat ook zij in Emmen ter aarde besteld konden worden.

Uiteraard volgden in de loop der jaren aanpassingen van statuten en huishoudelijk reglement, maar de strekking bleef gelijk. Zo was in 1969 al sprake van een rouwauto en volgagens. Of er aanvankelijk ook sprake was van koetsjes is niet te achterhalen. Vermoedelijk zal men genoeg hebben genomen met alleen de lijkwagen waarbij een ieder zich te voet aansloot, zoals dat ook van oudsher gewoonte was geweest.

*Rouwstoet met volgagens, zoals in gebruik rond midden vorige eeuw
(Foto internetillustraties)*

Grafschriften

Op vrijwel alle gedenktekens staan vermeld de data van geboorte en overlijden, vaak aangevuld met de plaats van geboorte en overlijden. Dikwijls lezen we wensen als 'Rust zacht', of 'Hier rust ...'. Ook staat een enkele keer vermeld: 'Dat zij mogen rusten in vrede', 'Slaap zacht' en 'R.I.P.'⁸

In veel situaties is ook de relatie aangegeven die men met de overledene had: lieve vader / moeder / oom / tante / grootmoeder / broertje en zo meer. Soms is ook de relatie van de overledenen zelf aangegeven: echtgenoot van.. / weduwe van..

In een enkel geval lezen we ook het beroep of de functie van de overledene:

Zo was Willem Tijmen 'in leven burgemeester van Emmen'. Jan Albert Willinge was 'gemeente-ontvanger' en over Marcus Joling lezen we dat hij 'in leven Kerkvoogd' was. Willem Joling Hz. was

'Ontvanger de gemeente Emmen en secretaris van het Waterschap Weerdinge'. Marinus Hummelen was 'predikant o.a. van de geref. kerk te Emmen' en is hij 'in Christus ontslapen te Houwerzijl'. Diverse keren wordt verwezen naar een lied of bijbeltekst, soms ook met vermelding van de desbetreffende regel.

Vooral psalmen, al dan niet berijmd, zijn geliefd:

Psalm 23: *de goede herder*;

Psalm 68:2: *over Gods zegetocht*;

Psalm 73:26: *mijn erfdeel is God voor eeuwig*;

Psalm 90: *over de eeuwige Toevlucht voor de vergankelijke mens*;

Psalm 91: *Godsvertrouwen in gevaren*;

Psalm 105:4a: *Vraag naar de Heere en zijn sterkte*;

Psalm 108: *dankzegging en gebed*.

Bijbelteksten die gebruikt zijn, getuigen eveneens van groot geloof:

Job 1 vers 21: *De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de naam des Heren zij geloofd*;

Jesaja 61 vers 3: *'... om alle treurenden te troosten ...'*;

Epheziërs 2 vers 14: *'... want Hij is onze vrede ...'*;

Mattheus 5 vers 7: *'Zalig de barmhartigen ...'*;

2 Corinthen 5 vers 6: *'... wij hebben dan altijd goeden moed ...'*

Philippenzen 1 vers 23: *'... ik verlang heen te gaan en met Christus te zijn ...'*;

Openbaringen 14 vers 13: *'Schrijf zalig de doden ...'*

Ook (oude) gezangen worden genoemd: gezang 45:1, gezang 52:10, gezang 134:5, gezang 171:3 en gezang 189: *'Nooit kan 't geloof te veel verwachten ...'*

Over Jantina de Boer lezen we: *'Jezus bracht haar ziele thuis.'*

Op het gedenkteken van Hillegien Schirring, overleden op dertienjarige leeftijd staat: *'Moeder, kleine zus en ik / zijn u slechts voorgedaan. Blijf hier in Gods wegen wand'len / Zalig komt ook Gij dan aan.'*

Vervolg artikel binnenzijde omslag.

Onderstaande regels uit de geboorte-, huwelijks- en begraafregisters spreken duidelijke taal (Alle Drenten.nl).

Geboorte, Emmen, 28-04-1843, aktenummer 29
Kind: Aaltje Sikken, geboren te Weerding (Emmen) op 26-04-1843, dochter van Hindrik Sikken, beroep: landbouwer; oud: 38 jaar, en Jantien Wiggers; oud: 25 jaar.

Huwelijk, Emmen, 21-06-1873, aktenummer 39
Bruidgom: Johannes Joling, geboren te Emmen; leeftijd: 31 jaar; beroep: landbouwer, zoon van Willem Joling en Janna Horring, beroep: landbouwster

Bruid: Aaltje Sikken, geboren te Emmen; leeftijd: 30; beroep: landbouwster, dochter van Hindrik Sikken en Jantien Wiggers, beroep: landbouwster.
Overlijden (Overlijden), Emmen, 05-04-1905, aktenummer 130

Overleden: Aaltien Sikken; geboren te Emmen; beroep: zonder, overleden op 04-04-1905 te Emmen; oud: 61 jaar, dochter van Hendrik Sikken en Jantien Wiggers Gehuwd geweest met: Johannes Joling (in leven; echtgenoot).

Noten

- 1 Emmer Courant, 15 februari 1935.
- 2 Ibidem.
- 3 Ibidem.
- 4 Verwezen zij naar mijn artikel hierover in Kroniek, tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, september 2016.
- 5 Dit waren onder andere kleinkinder van Jonas Jakobs die zich met zijn gezin op het einde van de 18de eeuw in Noordbarge had gevestigd. Zie bladzijde 12 in dit tijdschrift.
- 6 Prof. dr. H.J. Prakke, Deining in Drenthe, Assen.
- 7 Drentsche Courant, 6 september 1836.
- 8 Requiescat in Pace: 'Hij ruste in vrede'.

Informatie

Aanvullende informatie verkreeg ik onder meer van de volgende personen, waarvoor mijn dank: Dekker, André: Historische Vereniging Zuid-Oost Drenthe; Kraan, Peter: Archivaris Gemeentearchief Emmen; Pol, Jan: directeur Onderlinge Uitvaartvereniging De Laatste Eer te Emmen en Steensma, Watze: Drentse vereniging 't Aol' Volk Emmen. Verder heb ik veel kunnen raadplegen bij de Collectie Brands in Nieuw-Dordrecht en in het Gemeentearchief Emmen, RIS.3125, 2007: Begraafplaatsen inbreiden, uitbreiden en ruimen.

Literatuur

Bazelmans, Jos, *Uitvaartrituelen op het Drentse platteland van de 19e en 20ste eeuw. Een onderzoek naar de veranderende opvattingen over leven, dood en menszijn*, Leiden 1989 (MS); Drint, André & Henk M. Luning, *Een eik van gewezen ...*, *De Joodse begraafplaatsen in de provincie Drenthe*, Bedum, 2015; Digitale Bibliotheek Nederlandse Letteren (DBNL), Monumenten in Nederland. Drenthe; Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, UM Waanders, Zwolle 2001; *Drentsche Volksalmanak 1845*, Facsimilé uitgave Krips Repro, Meppel, 1978; Encyclopedie Drenthe Online: Begrafenisgebruiken; Gerding M.A.W. e.a., *Geschiedenis van Zuidoost-Drenthe*, Meppel 1989; Hengst, P. den, 'De archeologische opgraving (1964) in de Grote Kerk van Emmen,' in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak 2013*; Hillega Martin, *Dood en begraven, Drenthe toen en nu, dl 12*, Zwolle; z.j.; Kuipers, Gerrit, *Vroeger volksleven in Drenthe*, Zuidwolde, 1999; Prakke, H.J.: *Deining in Drenthe*, Assen 1969.

Alle foto's zijn door mij gemaakt, tenzij anders vermeld en dateren in hoofdzaak uit 2015.

Bijzonder is het monument voor Warmelina Jantina Joling (foto rechts), geboren 13 september 1894. Moeder Hilligje overleed vijf weken na de geboorte en vader Willem stierf in 1899. Nauwelijks vijf jaar oud was zij wees en ook haar eigen leven was kort; zij stierf in 1911 op zestienjarige leeftijd; familieleden eerden haar met een afgeknotte zuil, een bijzonder gedenkteken met de tekst *'Gebroken in de Kracht en den Opgang des levens'*. Niet onvermeld mogen hier blijven de teksten die op het familiegraf van de predikantengeslacht Amshoff (foto rechtsonder) zijn aangebracht. In de *Kroniek* van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe (maart 2011) worden deze door Wim Visscher uitgebreid beschreven en toegelicht. Bij hun grafstenen is die tekst al vermeld. Op een staande steen liet dominee bij zijn vertrek naar een andere standplaats (1844) schrijven (thans zeer moeilijk leesbaar):

*'Rust zacht, rust zacht / geliefde doden / uw geest is reeds in 't vaderhuis /
Gij zijt verlost van aardse nooden / En nu rust
maar in 't vaderhuis.'*

Opvallend zijn de twee grafstenen waarop de naam Nessien Sants, de echtgenote van kastelein Jan Boesjes, vermeld staat (foto's onder). De eerste steen is die op het graf van de in 1918 overleden Jan Boesjes; daarop zijn na haar overlijden in 1942 de gegevens van Nessien Sants gebeiteld. We mogen aannemen dat de tweede steen op haar echte graf is geplaatst.

En soms gaat er wel eens iets helemaal fout. Niet alleen dat de datum van overlijden op de zerk en de datum in het begraafregister een of meer dagen verschillen. Bij Aaltje Sikken (blz. 32) is het verschil wel erg groot. Op de zerk staat als jaar van overlijden 1864; volgens de boeken - én de feiten - had dat 41 jaar later moeten zijn. Dit verschil is ontstaan bij de renovatie van de begraafplaats omstreeks 2009, toen er een nieuw gedenkteken is geplaatst en de schilder wellicht 'even niet bij de les was'.

Bovenste afbeelding: Toegangshek tot de oude begraafplaats.
Daaronder: Op de oude begraafplaats.

Foto voorzijde links: In 1984 maakte een fotograaf in opdracht van het Nieuw Israëlietisch Weekblad deze foto van bomen in het Jeudenveentien.

Foto voorzijde rechts: Deze foto is in 2018 gemaakt. Ook nu staan bomen in het Jeudenveentien. Zijn het dezelfde bomen die in 1984 zijn gefotografeerd? (Foto: Ina Meilink)

Op de achtergrond een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker (eerste versie)

